KÖZOKTATÁS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR PEDAGÓGUSSZÖVETSÉG LAPJA

XI. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

Politikai bosszú a Rákóczi főiskola ellen? * Vihar a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola épülete körül * A kárpátaljai magyar érettségizők továbbtanulási szándékáról egy felmérés kapcsán 2003-ban * A kárpátaljai református líceumok egy empirikus vizsgálat tükrében * Ritmikai készségfejlesztés az általános iskola alsó tagozatában * Van konfliktus az óvodában? * A válási trauma tükröződése a gyermekrajzokban * A közigazgatás reprezentatív építészeti kerete a századfordulós Munkácson (1867–1914) * Ukrán népszokások, hagyományok

Politikai bosszú a Rákóczi főiskola ellen?

A Beregszászi járás megbízott főügyésze március végén óvást nyújtott be a város polgármesteréhez a Beregszászi Városi Tanács azon határozata ellen, mely 2002-ben a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (jelenleg II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) örökös tulajdonába adta át a történelmi Bereg megye volt törvényszéki épületét. A városi tanács 2004. május 21-i ülésén tűzte napirendre a kérdést, és a főiskola képviselőinek bevonása nélkül előkészített határozatot hagyta jóvá.

Beregszász megyei jogú város képviselőtestülete 2002. január 23-i ülésén egyhangúlag döntött arról, hogy a város központjában álló, hovatovább életveszélyes állagú történelmi épületet a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola tulajdonába adja. A határozat kötelezte az új tulajdonost arra, hogy az épület hivatalos állagbecslésekor megállapított összeget köteles annak felújítására fordítani, illetve rendelkezett arról, hogy néhány új szakot indítsanak.

Az épület ünnepélyes átadására Mádl Ferenc magyar köztársasági elnök és Anatolij Kinah ukrán miniszterelnök jelenlétében került sor.

Az 5140 m^2 alapterületű épület felújítása hatalmas munkát jelent, a becsült érték több mint tízszeresébe fog kerülni, melyhez máris számos magyarországi alapítvány, önkormányzat és egyéb szervezet járult hozzá. A II. világháború után laktanyaként, majd műszergyárként „hasznosított" épület siralmas állapotára utal, hogy csupán az egyes szinteken felgyülemlett üzemi hulladék: fém, korom, szennyezett por és egyéb törmelék kitakarítása, elszállítása több hónapot vett igénybe. Mára az épület tetőszerkezetét felújították, kiépítették a középnyomású gázvezetéket a városközpontban, és őszre elkészül a harmadik szint teljes felújítása. Az épületre fordított összeg már meghaladja annak becsült értékét.

A munkálatok helyzetéről az intézmény vezetői rendszeresen tájékoztatták a polgármesteri hivatalt és a város közgyűlését. Ennek ellenére a főiskola folyamatos támadásoknak volt kitéve az épület miatt, például – mint azt lapunknak a főiskola vezetői elmondták – az ominózus közgyűlést megelző testületi ülésen Andrejeva Nagyija Vasziljevna képviselő éles hangú felszólalásában azt is elmondta, hogy az épület kérdésével már foglalkozik Gajdos István képviselő. Miután azonban a főiskola valamennyi, a városi tanács által támasztott feltételnek eleget tett, mindannyiszor nyilvánvaló volt a támadások mondvacsináltsága. A polgármesteri hivatal ugyanakkor a mai napig nem teljesítette a városi tanács határozatának azon pontját, mely szerint az épületben működő intézményeket kitelepíti – tudtuk meg. Idén márciusban azután a Beregszászi járás megbízott ügyésze nyújtott be panaszt a város polgármesteréhez az immár több mint kétéves átadási határozat ellen, és javasolta a Tanácsnak, hogy az épület átadásáról szóló határozatát módosítsa, és rendezze annak tulajdonjogát. A márciusban beterjesztett ügyészi óvás megvitatása csak a Beregszászi Városi Tanács május 21-i ülésén került napirendre, melyre a főiskola képviselői nem kaptak meghívást, és a határozattervezet előkészítésekor sem kérték ki a véleményüket. Az ülésen dr. Orosz Ildikó, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke a Kárpátaljai Területi Tanács képviselőjeként vett részt és nehezményezte, hogy az ügyészi óvásról a tanács nem tájékoztatta a főiskolát, és úgy kíván határozatot hozni az ügyben, hogy előzőleg nem konzultált annak vezetésével. Az elnök felhívta a képviselők figyelmét arra, hogy a hatályos törvények értelmében jogukban áll elutasítani a javaslatot, vagy elnapolni azt, mivel a kérdés nem lett megfelelően előkészítve. Zsupán József, Beregszász polgármestere ennek ellenére felolvasta a tanácsi határozat tervezetét, mely szerint a tanács helyt ad az ügyészi panasznak, azaz „rendezi" az épület tulajdonjogát, majd a főiskola használatába (!) adja azt. A szavazást megelőzően Iljasevics Viktor, a Rákóczi főiskola jogi képviselője rámutatott: a 2002-es határozatot a hatályos törvényeknek megfelelően hozta a testület, amit mindkét érdekelt fél jogi képviselői helybenhagytak, és a főiskola eddig minden, a korábbi tanácsi határozatban megfogalmazott követelménynek és feltételnek eleget tett, tehát nincs alapja a tulajdonjog megkérdőjelezésének. Mint elmondta, utólag nem követelhetik az alapítványi formában, ukrán állami támogatás nélkül működő főiskolától, hogy az általa rendbe hozott épületnek ne tulajdonosa, hanem csupán bérlője legyen. Dr. Orosz Ildikó elmondta: a főiskola tíz éve dolgozik azon, hogy önálló épületbe költözhessen, és eddig mintegy egymillió hrivnyát fektetett annak felújításába. „Jogállamban nem kell évente szavazni egy adott vagyontárgy, épület vagy vállalkozás tulajdonjogáról, és nem kell bírósághoz fordulni a birtokjog megtartásáért" – mutatott rá az elnök. A felvetett érvek ellenére a képviselők végül megszavazták a határozatot. Döntöttek egy szakértői bizottság felállításáról is, melynek feladata részletesen megvizsgálni az épület további sorsának kérdését. A tulajdonjog váratlan megkérdőjelezésének hátterében sokan politikai bosszúhadjáratot sejtenek (lásd a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnökségének nyilatkozatát). Ezek szerint, miután az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetségnek nem sikerült kiterjesztenie befolyását az oktatási intézményre, s az a megcsappant anyaországi támogatás ellenére is talpon maradt, a Gajdos István szociáldemokrata parlamenti képviselő által vezetett magyar ellenszervezet most a hatalmi szervek révén igyekszik ellehetetleníteni azt.

Meggondolták a dolgot? Zsupán József Mádl Ferenc és Anatolij Kinah jelenlétében átadja a törvényszéki épület jelképes kulcsát a főiskola vezetőinek (2002 februárja)

A Kárpátalja nyomán

Popovics Zsuzsanna

Vihar a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola épülete körül

A tények tükrében

A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola 1996-ban kapta meg az oktatásra feljogosító működési engedélyt, s majd 2001-re akkreditálták az indított szakokat, így az intézmény Kárpát-medence egyetlen határon túli akkreditált magyar nyelvű felsőoktatási intézménye. Az ukrán államtól semmilyen támogatásban nem részesül, a működés anyagi feltételeit az intézményt létrehozó alapítvány főleg magyar állami forrásokból pályázatok révén biztosítja.

A Főiskola jelenleg a Beregszászi Református Egyház tulajdonát képező épületben működik egy 2009-ig megkötött bérleti szerződés alapján.

A Beregszászi Városi Tanács képviselői testülete 2002. január 23. ülésén, egyhangúlag döntött arról, hogy a város főterén álló 5140 négyzetméter alapterületű volt törvényszéki palotát teljes mértékben, tulajdonjogilag is átadja az intézménynek. Íme a határozat teljes és pontos szövege:

Beregszász Megyei Jogú Városi Tanács XXIII. összehívású képviselőtestület XVII. ülésszakának határozata:

1. A Kossuth Lajos tér 6. sz. alatti épület tulajdonjogát teljes mértékben átadja a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolának.

2. Az épület értékét, amely átadásra kerül a KMTF tulajdonába az 1. sz. pont alapján, a felbecsülő bizottság fogja megállapítani.

3. A végelszámolásnál figyelembe kell venni a KMTF kiadásait az épület felújítására, s a városi tanács számlájára a felértékelés és a kiadások különbözete fizetendő be.

4. Kötelezzük a KMTF vezetőségét (Orosz Ildikó elnököt, Soós Kálmán rektort), a pénzügyek biztosításától számítva egy éven belül hozzálátni az épület felújításához, megteremteni a feltételeket fent említett szakok megnyitására.

5. Abban az esetben, ha a KMTF nem teljesíti a kötelezettségeit, a képviselőtestület fenntartja a jogát az adott határozat felülvizsgálatára.

6. Beregszász Megyei Jogú Város Tanácsa teremtse meg a feltételeket a Kossuth Lajos 6. sz. alatti épület mielőbbi átadására, hogy időben tudják biztosítani a romos állapotú épület felújítási munkálatának elkezdését.

7. Kötelezzük a főiskola vezetését az épület célszerű használatára.

8. Ezen határozat végrehajtásának ellenőrzését személyem és a tanács jegyzője biztosítja.

Beregszász, 2002. január 23.

Beregszász Megyei Jogú Város polgármestere
Zsupán József
Pecsét

Az ebben foglaltaknak a KMTF eleget tett. A hivatalos értékbecslés 2002. március 12. keltezésű okirata 913140 hrivnyában állapította meg az épület értékét. (A törvényszék épületét 1908-1909-ben építették Jablonszky Ferenc tervei alapján és a szovjet rendszerben laktanya, majd hadiipari üzem működött benne, így állaga nagyon leromlott, a felértékeléskor helyenként életveszélyesnek minősítették.) A befektetett összeg mára már meghaladja az épület becsült értékének kétszeresét. Az épület felújítására vonatkozó szerződéseket, és az elvégzett munka átvételi jegyzőkönyveit aláírta a Városi Tanács illetékes osztályának képviselője, egy példányt mindegyikből megkaptak. A főiskola vezetése ezen kívül rendszeresen tájékoztatta a testületet az elvégzett munkákról. A Városi Tanács saját határozatának a mai napig nem tett eleget, ugyanis az épület földszintjét még nem szabadították fel, a műszergyár utódvállalatának egysége üzemel benne.

A Törvényszék épületének, valamint a Beregszászi Városi Tanács határozatának ünnepélyes átadása Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke és Anatolij Kinah ukrán miniszterelnök jelenlétében történt.

Az épület tulajdonjogát igazoló okiratot 2002. március 27-i keltezéssel és 23-as ügyirati számmal adták ki a Főiskolának a Beregszászi Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága 2002. március 27-ei keltezésű 110-es számú határozata alapján. A Beregszászi Járási Telekkönyvi Hivatal a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola tulajdonjogát a 32-es regiszter 147-es iktatási száma alatt jegyezte be.

A beregszászi járás megbízott ügyésze 2004. március 31-én egy óvást nyújtott be a 2002-es döntés ellen. Hivatkozva „Ukrajna helyi önkormányzatáról" alkotott törvény 60. cikkelyére, amely szerint a kommunális vagyon tulajdonjoga a helyi községi, nagyközségi, városi, járási territoriális közösségét illeti és ***teljes mértékben rendelkeznek*** fölötte.

Ezen törvény 60. cikkelyének ötödik része feljogosítja a helyi önkormányzatokat arra, hogy a territoriális közösségek nevében a törvénynek megfelelően gyakorolják a kommunális tulajdonhoz tartozó objektumok birtoklásával, használatával és kezelésével kapcsolatos jogokat, ***többek között*** bármilyen műveletet végezzenek a nevezett vagyonnal: állandó vagy ideiglenes használatba adhatják a kommunális vagyonhoz tartozó objektumokat jogi és természetes személyeknek, bérbe adhatják, eladhatják, illetve megvásárolhatják azokat, használhatják zálogként, dönthetnek elidegenítésük kérdésében, szerződésekben és megállapodásokban szabályozhatják azon objektumok használatát és finanszírozását, amelyeket privatizálnak vagy használatba, illetve bérbe adnak. Az adott törvénycikk alapján a „***többek között***" után álló törvényrendel-

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про право власності на будівлю

№ 23

місто Берегово «27» березня 2002 року

Виконавчий комітет Берегівської міської ради посвідчує, що в цілому _____ БУДИНОК _____, яка розташована в місті _____ БЕРЕГОВО _____ по вулиці _____КОШУТА_____ за № _____ 6_____ дійсно належить Закарпатському Угорському Педагогічному Інституту на праві колективної власності.

Будівля в цілому складається з одної 3-х поверхової будівлі.

Свідоцтво видане на підставі рішення виконавчого комітету Берегівської міської ради від «27» березня 2002року № 140.

МІСЬКИЙ ГОЛОВА: В.В.ЖУПАН

kezésre hivatkozva Hennagyij Vasziljev, a beregszászi járás megbízott ügyésze arra kérte a Városi Tanácsot: „Hozzák összhangba a törvénnyel a XXIII. Összehívású Beregszászi Városi Tanács XVII. ülésszakának 2002. január 23-án kelt, a Kossuth tér 6. sz. alatti épületnek a KMTF tulajdonába történő átadásáról hozott határozatát. Ezen óvást a beérkezést követő tíz napon belül kötelezően meg kell vitatni. A megvitatás eredményéről ugyanilyen határidőn belül értesíteni kell a beregszászi járás ügyészét."

A 2004. 03. 29-én kelt ügyészi óvást az új összehívású városi tanács testülete csak 2004. május 21-i ülésén tűzte napirendre, úgy, hogy az ülésre nem hívták meg az intézmény képviselőit, az óvásról és a határozati javaslatról sem tájékoztatták a KMTF-et, pedig erre lett volna idejük. A 2004. május 21-én 504. számmal iktatott – körpecséttel ellátott, de alá nem írt – határozat szerint a testület egyetért a beregszászi járási ügyészének 2004.03. 29-én keltezett 337. sz. tiltakozásában foglaltakkal, miszerint a Kossuth tér 6. sz. alatti épület a KMTF tulajdonába történt átadása nincs összhangban a hatályos törvényekkel. Azt is határozatba foglalták, hogy miután tisztázzák a helyzetet, rendezik az épület tulajdonjogát, s ***használatba*** adják azt a főiskolának.

– Nos, ez viszont – mármint hogy használatba és nem tulajdonba adnák az épületet – kétségessé teszi az épület és a befektetett összegek sorsát, ami gyakorlatilag megmentette az épületet a teljes lepusztulástól – mondja dr. Orosz Ildikó, a KMTF elnöke. – Bár a város képviselőtestülete nyilatkozataiban kifejti: azon munkálkodnak, hogy Kárpátalja egyetlen nem állami magyar felsőoktatási intézménye „törvényesen birtokolja" a számára átadott ingatlant, ez a pozitív hozzáállás nem igazán tapasztalható, hisz a tanács úgy döntött egy ilyen nagy horderejű kérdésben, hogy arról nem kérte ki előzetesen az érintett fél véleményét, továbbá meg sem hívta az ügyben határozni hivatott ülésre a főiskola képviselőit. Számunkra érthetetlen, hogy egy hiteles tulajdonjogi okmányt akarnak visszavonni a főiskolától. Az, hogy használatba adnák az épületet a tanintézménynek, semmi biztosítékot nem ad arra, hogy egy újabb döntéssel nem vonják vissza az újabb határozatot, és nem adják át, vagy el másoknak. Bennem a képviselőtestület nyilatkozatát olvasva újabb kérdések születtek. Például: ha 2002-ben törvénytelenül adták volna át az épületet – ami nem igaz, mert Ukrajnában számos precedens van arra vonatkozólag, hogy ugyanilyen jogszabályok alapján adtak át épületeket –, akkor eddig az miért nem tűnt fel? Miért csak 2004 márciusában, az átadás után két évvel kezdtek foglalkozni ezzel a kérdéssel? Ha a jó szándék vezérelte a képviselőtestületet, miért nem egyeztettek velünk és az ügyész javaslata alapján közösen megkerestük volna az esetleges hiba orvoslását, majd azt terjesztették volna a képviselő testület elé? Vajon miért jelentek meg hirtelen a KMKSZ nyilatkozatai után a munkaügyi és az adóhatóság képviselői az építkezést folytató vállalatoknál? Vajon miért reagáltak olyan élesen a kérdésre az UMDSZ, annak városi tanácsi képviselői, illetve Gajdos István referensei? Ezek egyértelműen olyan jelek, amelyek megkérdőjelezik a jóindulatot, és arra utalnak, hogy nem jogi, hanem politikai indíttatásúak. Ez az ügy egyébként Ukrajna és Magyarország kapcsolatát is érintheti, hiszen a tulajdonjog utólagos megkérdőjelezése kellemetlen helyzetbe hozhatja az átadáson jelen lévő Mádl Ferenc magyar államfőt és Anatolij Kinahot, volt ukrán kormányfőt is.

ДОВІДКА

Видана Берегівським районним бюро технічної інвентаризації у тому, що в цілому будівля, яка розташована у місті Берегово по вулиці Кошута №6 зареєстровано на праві колективної власності за Закарпатським Угорським Педагогічним Інститутом на підставі Свідоцтва про право власності на будівлю за № 23 від 27.03.2002 року.

Довідка видана для подання по місцю вимоги.

Начальник Берегівського РБТІ А.І.Омбаді

Az itt tapasztalható eljárás meglehetősen szokatlan egy jogállamban. Ez ellen magyarországi sajtóorgánumokban is tiltakoztak. A magyarországi Országos Sajtószolgálat például az alábbi közlemény kiadására kapott felkérést májusban:

„A Fidesz – Magyar Polgári Szövetség megdöbbenéssel értesült a Beregszászi Városi Tanács döntéséről, mely szerint vissza kívánja venni a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola épületének tulajdonjogát.

A főiskola akkreditált felsőoktatási intézmény Ukrajnában. Az ukrán államtól semmilyen támogatásban nem részesül, a működés anyagi feltételeit a magyar állam biztosítja. A Beregszászi Városi Tanács 2002-ben hozott döntést, mely szerint az épület tulajdonjoga az intézményt illeti meg. Az ünnepélyes átadást Mádl Ferenc magyar köztársasági elnök és Anatolij Kinah ukrán miniszterelnök jelenléte erősítette meg. A jogállami normák szerint teljességgel elfogadhatatlan, hogy egy ilyen döntést megpróbáljanak visszavonni. Felszólítjuk a magyar kormányt, hogy lépjen fel a magyar főiskolát ellehetetleníteni szándékozó döntés ellen, a tulajdonjog biztonsága védelmében.

Németh Zsolt,
a Fidesz külügyi kabinetjének vezetője."

Mádl Ferenc magyar köztársasági elnök, aki Romániában Leonyid Kucsma ukrán államfővel együtt részt vett a közép-európai államfők tanácskozásán, kérte (levélben is) az ukrán államfőt, járjon közben, hogy a kárpátaljai magyar főiskola ügyében pozitív döntés szülessen.

ke

A kárpátaljai magyar érettségizők továbbtanulási szándékáról egy felmérés kapcsán 2003-ban

A kárpátaljai magyar érettségizők számára az utóbbi évtizedben kitágult a továbbtanulási lehetőségek horizontja. Ez motivált, hogy felmérjük az érettségi előtt álló diákok véleményét, szándékait a továbbtanulással kapcsolatban. A 2000-es évben már végeztünk egy hasonló felmérést, de azóta a kárpátaljai gazdasági helyzet változott. Bizonyos szempontból stabilizálódni látszik a helyzet, például, akinek van munkahelye, az rendszeresen megkapja a fizetését, folyamatos az áramszolgáltatás, a külföldi utazás lehetősége adott, pontosabban sokan kiváltják az útleveleket, így feltételeztük, hogy az érettségi előtt álló fiatalok pályaválasztásában is történtek változások. A végzősök véleménye a továbbtanulással kapcsolatban befolyásolhatja a kárpátaljai felsőoktatás, és ezen belül a magyar nyelvű felsőfokú oktatás helyzetét, alakulását. A korábbi kutatásokból tudjuk, hogy ukrán tannyelvű osztályokban is érettségiznek magyarok, főleg a tömbmagyarság területén működő iskolákban, így felmérésünket kiterjesztettük arra a néhány ukrán tannyelvű, vagy vegyes tannyelvű oktatási intézményre is, ahol tudomásunk szerint magyarok is tanulnak. A felmérés reprezentatív, hiszen a mintegy 1000 magyar érettségiző közül 824 kérdőívet töltöttek ki a végzősök.

A kérdőívek összeállításánál a kérdések alapján az alábbiakra voltunk kíváncsiak:

- ***Milyen körülmények között élnek az érettségizők?***
- ***Milyen nyelvi közeg és nyelvhasználat jellemző a megkérdezettekre?***
- ***A fiatalok érdeklődési körét milyen kulturális hatások befolyásolják?***
- ***Pályaválasztásukat milyen tényezők befolyásolják, milyen oktatási intézményeket, szakokat preferálnak?***

Vizsgáljuk meg a feldolgozott kérdőívek alapján, mi jellemzi helyzetüket, és mit gondolnak a kárpátaljai magyar érettségizők 2004-ben a továbbtanulásról. Az érettségizők családjának anyagi helyzetére vonatkozó kérdések is szerepeltek az önkitöltős kérdőívben. A kérdéseket igyekeztünk olyan formában feltenni, hogy az ne sértse az egyént, de tudjunk következtetni a helyzetére. A kárpátaljai gazdasági viszonyok olyanok, hogy sokan nem rendelkeznek állandó jövedelemmel, tartalékaikat már felélték az évtized végére. A túlélés érdekében különböző túlélési technikával próbálják átvészelni a jelenlegi állapotokat. Egyesek például nagyon régi, de nagy üzemanyagtartállyal rendelkező „tankhajókkal" közlekednek a határon, és a két ország közötti üzemanyagárkülönbségek adta jövedelemből tartják el családjukat. Adózott fizetéssel nem rendelkeznek, így nem hoz eredményt, ha a család jövedelmére kérdezünk, ezért a háztartás felszereltségéről igyekszünk megítélni a helyzetet. A kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy a családok nagy része, a megkérdezettek 92%-a, saját kertes házban lakik, melyek zömében az érettségizők szüleinek a tulajdona (75%). A lakásoknak 41,5%-a hagyományos fűtéssel rendelkezik, de több mint a felét már valamely gázfűtéses technikával, távfűtéssel, elektromos árammal fűtik. Érdekes, hogy a korábbi évekre jellemző olajfűtéses eljárás szinte majdnem eltűnt, ami az üzemanyagárak gyors és magas növekedésével magyarázható. A lakások komfortfokozata is nőtt az utóbbi felméréshez képest. A lakások 81%-ában van fürdőszoba, és mintegy 33%-uk angol WC-vel is rendelkezik. A kommunikációról, azaz az információáramlás lehetőségeiről tájékozódhatunk az egyik kérdésre adott válaszokból. Az összesített eredmények alapján a családok mind rendelkeznek televízióval, majdnem felében van telefon, rádiótelefon (ennek oka, hogy az ukrán–magyar határmenti, mintegy 15-20 kilométeres sávban, ahol a magyarok élnek, jó vételi lehetősége van a Pannon GSM szolgáltatónak, és a percdíjai olcsóbbak, mint bármelyik ukrán szolgáltatóé). A háztartások mintegy harmadában van videolejátszó és CD-lejátszó. Sajnos nagyon csekély a computer-ellátottság, mindössze 15%-ot tesz ki. Az Internetre és annak használatára nem kérdeztünk rá, mert az adatfelvételkor még néhány nagyobb város kivételével sehol nem lehetett hálózatra csatlakozni. Ez azóta változott, bár gerinchálózat, amely biztosítaná a gyors és nagyszámú csatlakozást, napjainkban sincs kiépítve. Kis, lokális szolgáltatók, főleg magyarországi cégekkel kötött szerződések alapján, szűk sávban viszonteladóként igen magas árakon biztosítanak kapcsolatot. Ennek tudható be, hogy nem jellemző a családok Internet-használata. A háztartásokban egyre több, majdnem a felében van olyan felszerelés (automata mosógép, mikrohullámú sütő, konyhai robotgép), amely megkönnyítheti a munkát, és így több időt szánhatnak egyéb célokra. A családok nagyságára és összetételére utaló kérdésekből megállapíthatjuk, hogy még a tradicionális családmodell a jellemző, de már csak 4-5 fős családok élnek együtt, azaz csökkent a nagy családok aránya. Nagy különbség mutatkozik a nagyszülők csoportjában a nagyapák és a nagymamák száma között, ami a férfiak magas halandóságára utal.

A következő kérdésben arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen nyelvet használnak az érettségizők a családon belül, hogy a magyar nyelv használata mennyire jellemző. A családok zöme, mintegy 70%-a, kizárólag magyarul beszél, 22%-a inkább magyarul, de az ukránt is használja. A megkérdezettek 4%-a úgy nyilatkozott, hogy inkább ukránul beszélnek, mint magyarul, míg 1%-a kizárólag ukránul. A megkérdezettek 3%-a nem kívánt válaszolni az adott kér-

désre, és 0,2%-a egyéb nyelven beszél otthon. Ez utóbbit nehéz értelmezni, valószínűleg az oroszt jelenti, bár ezt nem tüntették fel. Az adatokból arra következtethetünk, hogy a magyar érettségizők mintegy 26%-a ukrán–magyar vegyes házasságból származik, és közülük 22%-nál a magyar a domináns nyelv, míg 4%-nál az ukrán. A rokonság nyelvhasználatával kapcsolatban azt mutatja a felmérés, hogy 1% esetében senki nem beszél magyarul, vagyis az utóbbi években a médiában többször elmondott állítás, mely szerint a magyar iskolákba sok ukrán szülő íratja gyermekét, nem felel meg a valóságnak. Az érettségizők mindössze 1%-a egyáltalán nem használja a magyar nyelvet sem otthon a családban, sem a rokonságban, tehát ez az érték mutatja az ukrán nemzetiségűek arányát a magyar tannyelvű érettségizők körében. A többi végzős rokonságának 67%-a beszél magyarul, 29% azok aránya, akik többsége tudja a magyar nyelvet, 3% esetében kisebbségük beszél magyarul. A család nyelvhasználatával összevetve megállapíthatjuk, hogy enyhe elmozdulás észlelhető az ukrán nyelvhasználat irányában.

Intézmény	esetszám	%
DE	**336**	**41**
ELTE	**400**	**49**
UNE	**387**	**47**
KMTF	**418**	**51**
NYIF	**232**	**28**
MTF	170	21
DOLHA	77	9
MPF	148	18
SZTE	141	17
PTE	118	14
SZLOVÁK	61	7
KÁE	117	14
LÁE	75	9
IÁE	59	7
MGU	68	8
SIRE	35	4
SZÍNMŰV	86	10

Hol szeretne tovább tanulni?

A következő kérdések arra vonatkoztak, hogy a rokonságon és baráti társaságon belül milyen presztízse van a különböző nyelveknek, mennyire elfogadott az egyik vagy a másik. A képzeletbeli skála egyik végpontjaként azt a válaszlehetőséget adtuk, hogy kizárólag magyarul beszélnek, majd a főleg magyarul, főleg ukránul, ahogy a helyzet kívánja, és a legdemokratikusabb választási lehetőség az volt, hogy mindenki saját anyanyelvén, míg a másik végpontja a képzeletbeli skálánknak az volt, hogy kizárólag a másik anyanyelvén. Ez utóbbit 8% jelölte meg, 41% volt azok aránya, akik kizárólag magyarul beszélnek barátaikkal, azok aránya, akik a helyzethez igazodva használják a különböző nyelveket 23% volt, és 21% azok részaránya, akik a magyart preferálják. Az adatokból arra következtethetünk, hogy a diákok mintegy 56%-a kommunikál valamilyen szinten ukránul, illetve van ukrán barátjuk, míg 41% kizárólag magyar ajkúakkal barátkozik. Azt elmondhatjuk, hogy a magyar nyelvet az ukránok egy része is ismerheti, hiszen a válaszok 35%-a feltételez a barátok részéről bizonyos szintű magyar nyelvismeretet. Ugyanezen kérdéseket tettük fel a diákok szüleivel kapcsolatban. A szülők 17%-a kizárólag magyarokkal barátkozik, 54% főleg magyar nemzetiségűekkel, 22% azok aránya, akik többé-kevésbé egyforma arányban mondhatnak barátokat a magyarok és nem magyarok körében, 5% -uk inkább más nemzetiségűekkel barátkozik, mint magyarokkal.

A szülők baráti köre esetében viszont majdnem teljes körű a magyar nyelv valamilyen szintű ismerete, mindössze 6% nyilatkozott úgy, hogy a szülők baráti köre nem ismeri a magyar nyelvet, 60% azok száma, akik szüleinek barátai többségében tudnak magyarul, és 33% esetében mindnyájan úgy, hogy a barátaik többsége beszél magyarul, 52% esetében a kisebbség beszéli a magyar nyelvet, és mindenki a saját nyelvén 4%, főleg a másik nyelvén 6%. A nyelvhasználattal kapcsolatos kérdéseket a végzősökre vonatkozóan is feltettük. A megkérdezettek 4%-a nyilatkozott úgy, hogy inkább más nemzetiségűvel barátkozik, 11% esetében a magyar és nem magyar barátok többé-kevésbé egyforma arányban vannak, 52% főleg magyarokkal barátkozik, míg 32% kizárólag magyarokkal. Arra a kérdésre, hogy a barátok közül hányan beszélnek magyarul, a megkérdezettek 50,6% jelölte meg a „kizárólag magyarul” válaszlehetőséget, 43,1% nyilatkozott

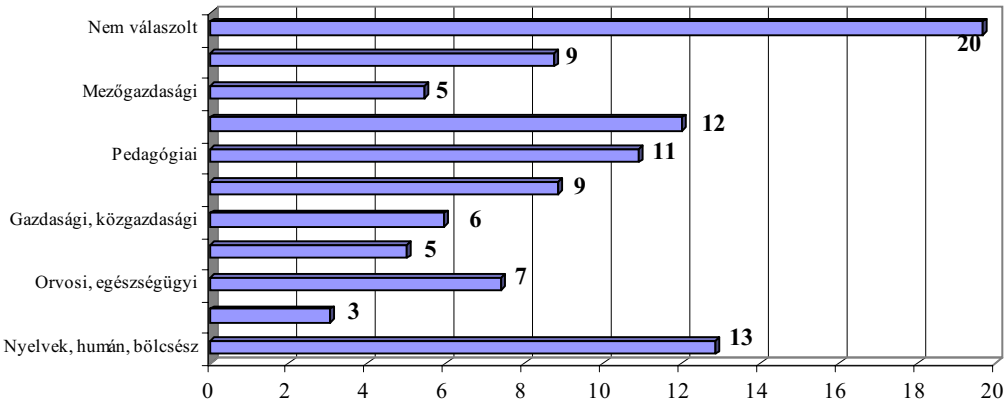

Milyen szakirányban szeretné folytatni tanulmányait?

Rangsor	Szempontok	Szám	%
1	Ne vigyenek katonának	217	26,3
2	Külföldön tanulhassak, nem lényeges mit	115	14
3	Mindegy, mit tanulok, a diploma a lényeg	98	12
4	Minél közelebb legyen lakóhelyemhez	70	8
5	Fontosak a körülmények és a jó felszereltség	89	11
6	Külföldön tanulhassak, nem lényeges mit	96	12
7	Fontosak a körülmények és a jó felszereltség	72	9
8	Magyar nyelven tanulhassak	85	10
9	Magyar nyelven tanulhassak	87	11
10	Azt tanulhassam, amire mindig vágytam	290	35

Milyen szempontok szerint választ a továbbtanulási lehetőségek közül? (rangsor: 1–legkevésbé fontos, 10–legfontosabb)

Rangsor		esetszám	%
1	Szerencse	268	33
2	Protekció	120	15
3	Protekció	120	15
4	Protekció	141	17
5	Anyagi lehetőségek	243	29

Mi a meghatározó a sikeres felvételinél véleménye szerint Ukrajnában? (1-es a legkisebb, 5 a legnagyobb érték)

össze 0,2% nyilatkozott úgy, hogy barátai közül senki nem beszéli a magyart. Ez azt is jelenti, hogy az ukrán nemzetiségű és anyanyelvű gyerekek is barátkoznak magyarokkal. A barátaikkal a végzősök 58%-a kizárólag magyarul beszél, 21% főleg magyarul, 14% ahogy a helyzet hozza, 3% esetében mindenki a maga anyanyelvén, 3% azt nyilatkozta, hogy főleg a másik anyanyelvén.

A következő néhány kérdés a végzősök kulturális szórakozási lehetőségeit igyekezett felmérni. Arra a kérdésre, hogy szokott-e színházba járni, a respondensek 7%-a nem válaszolt. Mindössze 19% nyilatkozott úgy, hogy minden alkalmat megragad a színházlátogatás érdekében, 13% szeretne, de nincs lehetősége, a végzősöknek a 26%-a sajnos a TV-t preferálja inkább a színházzal szemben, 15%-át egyáltalán nem érdekli a színház. A mozival kapcsolatban a legtöbben, a megkérdezettek 67%-a azt a válaszlehetőséget jelölte meg, hogy azért nem jár, mert nincs a környéken mozi, és mindössze a végzősök 13% -a jár moziba. A mozi iránt érdeklődők aránya 4%, és mindössze 3%-ot tett ki azok aránya, akik úgy nyilatkoztak, hogy nem tudják megfizetni.

A végzősök nagyon kevés könyvvel rendelkeznek otthon. Az érettségizők 70%-a nyilatkozott úgy, hogy a házi könyvtárukban nem több mint 200 könyv található, és mindössze 2,3% esetében van otthonukban 100 db. fölötti könyv. A könyvek tartalmára vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy zömében regények (64,4%), a szakirodalom aránya 12%-ra tehető, és mintegy 8,5%-át a könyvállománynak a vallási könyvek teszik ki.

Az érettségizők főleg a kárpátaljai magyar sajtótermékeket olvassák. Elenyésző azok száma, akik magyarországi vagy ukrajnai sajtót olvasnak. A legtöbben a Kárpátaljából szerzik információikat (42,3%), utána a Kárpáti Igaz Szóból (36,8%) és a Bereginfóból (25,9%). Ezek egyébként a legnagyobb példányszámban megjelenő területi terjesztésű hetilapok.

A felmérés alapján megállapíthatjuk, hogy a kárpátaljai érettségizők a legtöbb információt a TV2 adásaiból szerzik (a megkérdezettek74,3%), az RTL Klubot 72%, az MTV adásait mindössze 44,3% nézi. A Duna TV-t alig nézik. Ennek valószínű oka az, hogy a földi csatornákat már évtizedek óta lehetett fogni Kárpátalján, míg a műholdas vétel olyan anyagi terhet ró a családokra, amit nem tudnak megfizetni.

A kulturális értékrendre utaló kérdésnek szántuk a komolyzene iránti érdeklődés felmérését. Korábbi tapasztalatainknak ellentmondó módon a végzősök 52%-a nyilatkozott úgy, hogy szereti a komolyzenét, és ha van rá módja, szívesen hallgatja. Igaz, 26% nyilatkozott úgy, hogy nem jutna eszébe, hogy ilyet hallgasson, de csak 6% volt azok aránya, akik úgy gondolják, hogy ha komolyzenét hallgatnának, kényelmetlen helyzetbe kerülnének.

A következő kérdéscsoport a szülőkre vonatkozott. A szülők nagy többsége a 40-50 éves korosztályhoz tartozik, ami azt jelenti, hogy 20-30 éves korukban alapítottak családot. Többségük magyar nemzetiségű és református. Az anyák között mindössze 15,9%-nak a legmagasabb iskolai végzettsége a főiskolai végzettség, a nagy többség, 47% középiskolai végzettséggel rendelkezik. Az apák esetében ez az arány még rosszabb. Mindössze 12%-nak van főiskolai végzettsége, míg 33%-uk rendelkezik szakközépiskolai végzettséggel, 15 % érettségizett, 6% szakmunkás. A családon belül kevés idő jut a közös programokra. Azok aránya, akik azt nyilatkozták, hogy anyagi okok miatt nem tudnak közös programot tervezni, 8% volt. A megkérdezettek zöme, mintegy 40% azt nyilatkozta, hogy korábban volt, de most nem jellemező. A családon belül viszonylag magas döntésszabadságot biztosítanak a gyerekeknek. Például a megkérdezettek nagy része azt nyilatkozta, hogy a továbbtanulásnál a saját akarat vagy a saját véleménye alapján, de a szülőkkel egyeztetve dönthet.

A következő kérdések a végzősök pályaválasztására és konkrétan a pályaválasztási motivációra vonatkoztak. A felmérésben részt vett hallgatók 97%-a magyar tannyelvű osztályban fog érettségizni a 2003/2004-es tanévben, csak 3% választott más tannyelvű oktatást. Arra a kérdésre, hogy miért ebben az iskolában folytatta tanulmányait, azt válaszolták, hogy az oktatás színvonala alapján választottak (52%). Az iskola közelsége volt a mérvadó az iskolaválasztásban 321 megkérdezett esetében (39%). A megkérdezettek 25%-a gondolja úgy, hogy mindegy, melyik iskolát választja, úgyis az egyéni teljesítmény számít, és 22%-ra tehető azok aránya, akik esetében a szülői akaratnak engedelmeskedve mentek abba az oktatási intézménybe, ahol érettségizni fognak. Pozitívnak tekinthető, hogy a végzősök 69,1%-a azért választotta a továbbtanulást az általános iskola után, mert tanulmányait folytatni szeretné. A felkínált válaszlehetőségek közül a megkérdezettek mintegy 28,8%-a gondolja úgy, hogy a munka helyett kényelmesebb iskolába járni, 18,1%-uk a szülei akaratának engedelmeskedett, 12,9% a törvény miatt, amely kötelezi az érettségit, 10,4%-uk a barátok miatt választotta ezt az intézményt, 9,2% a munkahelyi lehetőségek hi-

		esetszám	%
1	Más országban	154	19
2	Más országban	135	16
3	Magyarországon	108	13
4	Magyarországon	126	15
5	Kárpátalján	305	37

Hol szeretné folytatni tanulmányait leginkább? (1-es a legkisebb, 5 a legnagyobb érték)

		esetszám	%
1	Szüleim akaratát teljesítem	214	26
2	Szeretnék áttelepülni	143	17
3	Jobbak a körülmények	158	19
4	Jobbak a körülmények	125	15
5	Anyanyelvemen tanulhatok	210	25

Ha Magyarországon szeretne tanulni, miért? (1-es a legkisebb, 5 a legnagyobb érték)

ányában jött középiskolába, 12,4% pedig a formaságok, vagyis a ballagás és egyéb rendezvények miatt. Szomorúan kell megállapítanunk, hogy mindössze 17,8%-a a végzősöknek jelölte azt be a kérdőíven, hogy szeret tanulni. Az is figyelemre méltó, hogy 5,5% azért választotta a középiskolát, mert nem volt lehetősége szakmát tanulni.

A végzősök mintegy 45%-ának az informatika a kedvenc tárgya, 40%-uk a testnevelést és a magyart tartja annak. Megközelítőleg egyenlő arányban, 25-30% között van azok száma, akik a történelmet, földrajzot és a biológiát, idegen nyelveket kedvelik. A respondensek 15-20%-a jelölte meg kedvenc tantárgyai sorában a fizikát és a matematikát, ukránt, rajzot és az ének-zenét. A legkevésbé a kémiát kedvelik az érettségizők, mindössze a megkérdezettek 13%-a. Az érettségizők 66,3%-a szeretné folytatni tanulmányait. Azok aránya, akik még nem döntötték el, hogy mit kezdenek az érettségi után, mert semmi perspektívát nem látnak maguk előtt, 8,7%. Az érettségizők 12,3%-a szeretne munkát találni, 4,3%-uk a szüleiknek kíván segíteni, és örvendetes, hogy az ügyeskedést tudatosan választók aránya csupán 2,3%. A továbbtanulás szempontjából a végzősök mintegy 20% nem döntötte el a megkérdezésig, ami márciusban volt, hogy hol szeretne tanulni. A megkérdezettek 11-13%-a az informatikát, a nyelveket, a pedagógiai szakirányt preferálja. Kevesen szeretnének jogi, közigazgatási pályára menni, a megkérdezettek mintegy 3%-a. Ez érdekes, mert a területen ezek számítanak presztízs-szakoknak. Valószínűleg azért választották ilyen kevesen, mert nem lehet magyar nyelven tanulni, a magyar iskolákban szerzett ukrán nyelvi tudással nem lehet versenyvizsgákat nyerni a felvételinél, külön kvóta az esélyegyenlőség érdekében a magyarok számára Kárpátalján nincs, mint például a hasonló szakirányok esetében Romániában. A végzősök 5%-a választaná a kertészeti, 9%-a a közgazdasági, vendéglátóipari, 7%-a az orvosi, 5% a mérnöki-műszaki szakirányt.

Arra a kérdésre, hogy hol szeretne tovább tanulni, a respondensek mindegyike a rangsor helyett az általa leginkább választott öt felsőoktatási intézményt jelölte meg. A legtöbb érettségiző ebben a tanévben a KMTF-et (418 eset, vagy 51%), utána az ELTE-t (400 fő, vagy 49%), majd az UNE -t (387 fő, vagy 47%), a Debreceni Egyetemet (336, vagy 41%), illetve az ötödik helyen a Nyíregyházi Főiskolát jelölték meg (232-en, vagy 28%) prioritási sorrendként a továbbtanulás szempontjából. A Munkácsi Technológiai Főiskolát 170-en választanák, vagyis a megkérdezettek 21%-a, a Munkácsi Pedagógiai Főiskolát 148-an (18%).

Arra a kérdésre, hogy mi lenne a felkínált szakmák közül a diákok által leginkább preferált foglalkozás, vagyis mi lenne a második választása, ha eredeti terve nem sikerülne, a legtöbben az üzletvezetői pályát jelölték meg (190 vagy 23%), a ruhatervezői és az ügyvédi (mindkettőt 170-en, vagyis 21% tartja érdekesnek). A következő legnépszerűbb a rendőri, vámtisztviselői, pincéri, eladói munka (150-156, vagy 14-18%), ezután a tanítói és óvónői következik (148 fő, vagyis18%).

	szám	**%**
Tudatosan erre a pályára készülök évek óta	**292**	**35**
Ennek van jövője	**298**	**36**
Ezt tanulhatom anyanyelvemen	**186**	**23**
Szüleimnek	**138**	**17**
A barátom, ismerősöm is ide felvételizik	71	9
Csak ide van esélyem felvételt nyerni	54	7
Itt vannak ismerőseim, ide tudnak betenni	33	4
Csak azokat a tárgyakat tudom, amiből ide felvételizni kell	64	8
Anyagi lehetőségeim nem engedik, hogy mást tanuljak	60	7
Anyagi lehetőségeim nem adnak másra lehetőséget	65	8
egyéb: erre hivatottam el; Isten akaratának; Istennek, aztán nekem; ösztöndíj miatt	5	0,6

Választásában kinek vagy minek volt döntő szerepe?

Arra a kérdésre, hogy milyen szempontok szerint választ a továbbtanulási lehetőségek közül, amit rangsorolni kellett egy tízes skálán, ahol az 1-es a legkevésbé fontosat jelentette, míg a 10-es a legfontosabb választást jelölte, a legfontosabbnak azt tartották, hogy azt tanulhassák, amire mindig is vágytak, utána következő választásuk, hogy magyar nyelven tanulhassanak (ez két helyet is elvitt a rangsorban), és csak ezután mérlegelik a körülményeket. A végzősök esetében a legkevésbé fontos motivációs tényező az, hogy ne vigyék katonának, bár lehet, itt figyelembe kell venni, hogy a lányok véleményét is tartalmazza a felmérés, így az ő válaszaik is befolyásolták a rangsort. Az utolsó előtti helyre került az a válaszlehetőség, hogy nem lényeges, mit tanuljanak, csak külföldön tanulhassanak.

Az arra a kérdésre adott válaszokból, hogy mi a meghatározó véleményük szerint a sikeres felvételinél Ukrajnában, az derült ki, hogy elsősorban az anyagi lehetőségek, majd a protekció, és végül a szerencse. Az a válaszlehetőség, hogy az ukrán nyelv ismerete, illetve az alapos felkészültség, tudás nem is került be az első öt pozícióba.

Arra a kérdésre, hogy hol szeretné leginkább folytatni tanulmányait, amit egy 5 -ös skálán kellett értékelni (1-es a legkisebb érték, 5-ös a legnagyobb érték) a legtöbben azt válaszolták, hogy Kárpátalján. A következő két helyre került az, hogy Magyarországon, majd a következő két helyen az állt, hogy más országban. Elhanyagolható értékben választották azt a lehetőséget, hogy Ukrajnában, illetve más országban, de magyar nyelven, ezért ez a két válasz nem is került be a rangsorba.

Arra a kérdésre, hogy ha Magyarországon szeretné folytatni, milyen indokkal tenné, azt az eredményt kaptuk, hogy leginkább azért, mert anyanyelvükön lehet tanulni, majd a körülmények miatt, és ezt követően, mert szeretnének áttelepülni, illetve szüleiknek akaratát teljesítenék.

A választásoknál a végzősök tudatosan döntenek, méghozzá mérlegelik, hogy milyen pályának van jövője. A megkérdezettek 36%-a választását azzal indokolta, hogy ennek lesz jövője, 35%-uk pedig tudatosan erre a pályára készül évek óta, és 23%-uk választását az befolyásolta, hogy azt tanulhatja magyar nyelven.

Dr. Orosz Ildikó

A kárpátaljai református líceumok egy empirikus vizsgálat tükrében

A kárpátaljai református líceumokról összegyűjtött információkat – az alapító tagokkal, az intézményeket irányító személyekkel készített mélyinterjúk, sajtóelemzés alapján – a 2003/2004-es tanévben további empirikus vizsgálattal egészítettem ki. Kérdőíves felmérés keretében vizsgáltam meg, hogy ezekben az intézményekben tanuló diákok miért választanak éppen egyházi iskolát az érettségi megszerzéséhez, ők hogyan látják azt a három évet, amelyet ezekben az elitképzőkben töltenek. A kutatás módszertani eredményei közül kiemelhető a líceumok kutatást segítő együttműködése, és a diákok által tanúsított nagyfokú érdeklődés, melyet a kérdőívek kitöltésekor mutattak.

A vizsgálat során a négy intézményben 361 kérdőívet sikerült kitöltetnem: a nagyberegi minta N=83, a nagydobronyi N=100, a péterfalvai N=80 és a técsői N=98. A megkérdezettek között 136 első, 101 második és 124 harmadik évfolyamos diák van. A lányok vannak többségben: 61% – lány, 39% – fiú. Az adatok alapján kiderül, hogy a felvételinél nem kizáró ok az, ha valaki nem református. A református líceumok diákjai között ugyanis vannak római és görög katolikus vallásúak is. (Munkácson római katolikus és Karácsfalván 2003 szeptemberétől görög katolikus líceum működik, hogy ők ennek ellenére mégis miért választottak református iskolát, az további kutatómunkát igényel.)

Az viszont tény, hogy a felekezeti iskolákban nem csak kizárólag vallásos fiatalok tanulnak. A diákoknak egy része csak azért választ felekezeti iskolát az érettségi megszerzéséhez, mert itt jobbak a továbbtanulási esélyei. Ez kiderül a tanulók válaszából is, amit arra a kérdésre adtak, hogy hogyan jellemeznék magukat vallásosságuk szempontjából. A megkérdezettek többsége (44%) a maga módján vallásos, 39% az egyház tanítása szerint él, 12% nem tudja eldönteni, 3% viszont egyértelműen elzárkózik a vallási tanítás elől.

A vizsgálat eredményeként kiderül, hogy nemcsak azok felvételiznek a líceumokba, akik általános iskolát végeztek, és mindenképpen el kell menniük egy középfokú oktatási intézménybe tanulni, ha érettségit akarnak szerezni, hanem a megkérdezettek 39%-a valamelyik középiskolában szakítja meg tanulmányait a biztonságosabb környezet, a nagyobb odafigyelés, a magasabb oktatási színvonal, a jobb továbbtanulási esély reményében.

Az iskolaválasztás kérdésében a megkérdezettek 45%-a döntött önállóan, 34% a szülei és 21% a testvére (aki szintén református líceumban tanult), barátja, nagyszülei, hitoktatója, osztályfőnöke javaslatára indult el felvételizni.

A diákok egyharmadánál az iskolaválasztás a szülő döntése volt, ez egy érdekes egybeesést mutat a szülők vallásosságával kapcsolatban feltett kérdéssel, amelynél az derül ki, hogy a diákok körülbelül egyharmadának (37%) a szülei vallásosak.

Az intézmények népszerűségét a szülők körében nemcsak a magasabb oktatási színvonal, a szakképesítés, a fakultációs lehetőségek jelentik, hanem az is, hogy itt biztonságban tudhatják gyermekeiket. Amikor a diákok véleményét kérdeztem arról, hogy szerintük a szüleik számára mik voltak a legfontosabb érvek az iskolaválasztásban, a megkérdezettek 43%-a azt a választ jelölte meg, hogy a szüleik azért támogatták a líceumban való tanulásukat, mert itt jobbak a továbbtanulási esélyeik, és 31% esetében a vallásos nevelés, a lelki fejlődés volt a meghatározó szempont. Ahhoz, hogy ezekben a középfokú oktatási intézményekben meg tudjanak felelni a szülők elvárásainak, egyszerre kell megvalósítani a diákok szellemi, mentális és morális nevelését.

A líceumok létrejöttekor nagyon sokan azzal vádolták az egyházat, hogy apácazárdákat akar létrehozni. Az ide felvételiző, itt tanuló diákokat is megpecsételték azzal, hogy apácákat, papokat fognak nevelni belőlük (néhány volt diákja tényleg lelkész lett, de nem kényszerből). Ezért tartottam fontosnak feltenni azt a kérdést, hogy szerintük mi az egyházi iskolák elsődleges célja, és az általuk legfontosabbnak tartott célnak milyen mértékben felel meg iskolájuk. Az eredmények megcáfolják a fenntartókat ért támadásokat, ugyanis a diákok által megjelölt elsődleges célok, hogy sikeres, talpraesett emberek hagyják el az iskolát, akik képesek érvényesülni a mai világban, hogy minden irányban nyitott szellemű embereket neveljen. Ezeknek a legfontosabb céloknak teljes mértékben (27%), jól (38%) és részben (27%) megfelelnek ezek az iskolák az ott tanuló diákok szerint.

Kisszámú és egyre fogyó magyarságunk megmaradásának egyik fontos, ha nem a legfontosabb kérdése az oktatás. Az, hogy egyre több fiatal akarjon bekapcsolódni az oktatásba, egyre többen szerezzenek szakképesítést, hogy ezáltal szélesítsék az értelmiségi réteget Kárpátalján. Azt a réteget, amely képes olyan érték létrehozására, amely perspektívát jelent, s ezáltal megteremti az itthonmaradás lehetőségét. Ennek a folyamatnak a részeként tekinthető ez a négy református líceum is, melynek diákjai tanulni akarnak. Azzal a céllal indulnak el a felvételin, hogy ha bejutnak, három év kemény munkája eredményeként megkapják a lehetőséget a továbbtanulásra. A megkérdezettek között voltak első évfolyamos diákok, akiknek a felvételi még viszonylag friss emlék, és érettségiző diákok is, akiknek már a három év ke-

Véleményed szerint mik voltak a legfontosabb érvek az iskolaválasztásodban a szüleid számára?

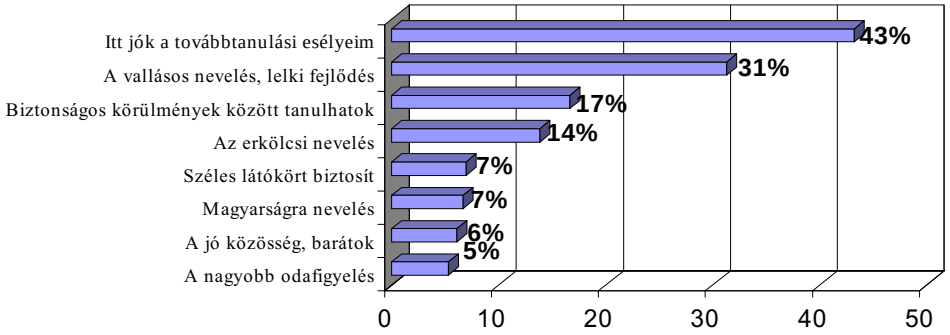

mény munka kicsit átalakította a mentalitását. Már másképpen látnak sok mindent, a kollégiumi élet, az állandó odafigyelés, a pontos időbeosztás, a kötött, s szerintük sokszor kemény rendszer más megvilágításba helyezi a dolgokat, tapasztaltabbá válnak. Ennek a tudatában kérdeztem meg, hogyan látják: milyen szempontok érvényesülnek a leendő elsősök felvételénél?

Az eredmény azt mutatja, hogy a diákok mintegy fele látens módon ragaszkodik az iskola oktatási színvonalának megtartásához, annak magasabb szintre emeléséhez. Ugyan a szempontok adottak voltak, egyéb kategória alatt mégsem sorakoztattak fel újakat. Az is kiderül, hogy a protekciós alapon történő felvételi eljárást mennyire elvetik. Ami érthető, hiszen a diákok egy része éppen emiatt szakította meg tanulmányait az állami oktatási intézményekben. Többek között a tanárok kivételezése miatt nem kívántak állami középiskolában érettségit szerezni.

Az iskolák tantestületére vonatkozó kérdésekből megpróbáltam felmérni, hogy a felekezeti iskolákban oktató tanárok mennyire tudnak azonosulni az őket foglalkoztató intézmény elvárásaival.

Az összesített adatok alapján a diákok 63%-a szerint a tanárok többsége aktív hitgyakorló keresztény ember, mindössze 12% szerint közömbösek a vallás iránt. Iskolák között azonban az adatok elég nagy eltéréseket mutatnak, ezért célszerűbbnek tartottam egy összehasonlító kimutatást készíteni a négy intézményről.

Ebből kiderül, hogy a tantestület hitbeli szempontból legegységesebbnek a nagyberegi és a péterfalvai líceumokban mondható. A diákoknak Nagyberegen 73%-a, Péterfalván 83%-a gondolja úgy, hogy a tanárai között a többség aktív hitgyakorló keresztény, míg a másik két intézményben ez az arány nem éri el az 50%-ot: Nagydobronyban 49%, Técsőn 46%. A nagydobronyi (19%) és a técsői (23%) líceumok esetében mutatható ki legnagyobb arányban az is, hogy a diákok ezt a kérdést nem tudták megítélni, ami azt valószínűsíti, hogy itt tudnak a legkevésbé közel kerülni tanáraikhoz. Ezt a következtetésemet alátámasztja az is, hogy a diákok igényüket is kifejezték az iránt, hogy több személyes kontaktust szeretnének tanáraikkal.

Az itt tanuló diákok kéthetente mehetnek haza, a tanulmányaik során kollégiumban laknak. Kamaszkorban lévő fiatalokról van szó, akiknek ebben a korban nagyon nagy szükségük van valakire, aki meghallgatja őket, tanácsaival segíteni tud nekik. A felmérés során kiderül, hogy a diákok 39%-a nem tudja megbeszélni magánéleti problémáit tanáraival, azonnali segítséget ezért csak valamelyik szintén kamaszkorban lévő barátjától remélhet, vagy várnia kell két hetet, amikor végre hazautazhat és a családja segítségét kérheti. Ez jelentheti azt, hogy a tanárok nem elég nyitottak minden diák felé, esetleg azt, hogy a diákok egy része nehezen birkózik meg a „kemény rendszerrel", és nem bízik meg tanáraiban. Erre a kérdésre pontos választ adni azonban csak további kutatás után lehet.

A legáltalánosabb, legelterjedtebb osztályfőnöki magatartás az intézményekben az, hogy „figyelemmel kísérik diákjaik életét, viselkedésükkel pozitív példát adnak, de diákjaik döntéseit tiszteletben tartják és legfeljebb tanácsaikkal segítik őket, ha erre igény mutatkozik" (38%), illetve „személyes felelősséget éreznek diákjaik jellemfejlődéséért, s tudatosan integrálják őket egy közösség és az általa vallott értékrend részesévé, s ennek érdekében vállalják a konfliktusokat is" (29%). 13%-a a megkérdezetteknek azonban úgy érzi, az „osztályfőnökök

Iskolád a teáltalad legfontosabbnak tartott célnak milyen mértékben felel meg? (%)

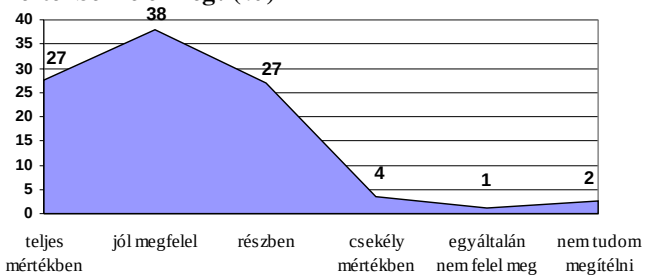

A te meglátásod szerint az alábbi szempontok mennyire érvényesülnek a leendő elsősök felvételénél?

Szempontok	Esetszám	%
A tudás és a képességek számítsanak, mert ez előfeltétele az oktatás magas színvonalának	166	46
Rendelkezzen átlagos értelmi képességekkel, amelyek elégségesek a gimnáziumi követelmények minimális teljesítéséhez	97	27
Közösségi életre alkalmas, kiegyensúlyozott diákok, akik az iskolai és kollégiumi kötöttségeket képesek elviselni	47	13
A szülők és a gyerekek vallásossága, egyházhoz való kötődése a fontos	44	12
rendelkezzen egy pap/lelkész személyes információn alapuló ajánlásával	17	5
A veszélyeztetett, kallódó gyerekeket kell előnyben részesíteni, még akkor is, ha nem vallásosak és a tanulmányi eredmények sem túl jók	14	4
Olyan diákokat vegyünk fel, akiknek már a testvérei is hozzánk jártak, illetve akiknek a családját személyes kapcsolat fűzi az intézményhez	11	3

állandóan kontroll alatt tartják diákjaikat, s megfellebbezhetetlen tekintélyükkel irányítják jellemfejlődésüket, mert ennek helyességét és hasznát a tanulók csak felnőttként fogják felismerni". Egyes esetekben a diákok azt is elmondták, „szeretnénk, ha nevelőink nem lennének állandóan a sarkunkban, legalább étkezéskor hagyjanak magunkra minket".

Választ kerestem arra is, hogy szerintük milyen feltételnek kell teljesülnie ahhoz, hogy egy gimnáziumot keresztény szellemű iskolának lehessen nevezni. A vélemények megoszlottak: 37% szerint a nevelést, az oktatást és az emberek viszonyát egyaránt vallásos szellemiségnek kell áthatnia, 32% ezzel szemben azt tartja fontosnak, hogy a hittanóra mellett más lelki alkalmakat is kell szervezni, ahol a vallásos nevelés megvalósítható. A keresztény tanárok személyes példaadása mindössze 18% és a hívő tanulók jelenléte csak 9% számára fontos. Mindössze 1% gondolja úgy, hogy a keresztény szellemiséghez elégséges a hittanórán folyó vallástanítás.

Ezeknek az intézményeknek tehát sajátos pedagógiai programot kell kidolgozniuk, olyan rejtett tanterv szerint kell dolgozniuk, amely szervezett, intézményes tanulás keretei között valósítja meg a kitűzött célokat. Ennek eredményeként viselkedési sajátosságok, reakciómódok, attitűdök alakulnak ki. A rejtett tanterv működését és hatékonyságát fokozhatja vagy gátolhatja az iskola értékrendszere mellett a tanárok céltudatossága és az együttműködők viszonyrendszere, az intézményesített értékek továbbadásnak hagyománya, valamint a kontroll komolysága. *(Pusztai, 2004)*

Másrészről az is nagyon fontos, hogy az iskolai és a családi értékrendnek milyen az egymáshoz való viszonya. A diákoknak mindössze 8%-a látja úgy, hogy a szülei és az iskola értékrendje megegyezik, 54% szerint hasonló, 16%-nál egy-két ponton egyezik. Ami viszont elég megdöbbentő, hogy elég magas arányban (18%) az értékrendek különböznek, sőt 3% esetében homlokegyenest más.

A diákok válaszaiból kiderült, a református líceumokban szerzett tapasztalatok mennyiben különböznek a világi iskolákban szerzett tapasztalatoktól. A megkérdezettek többsége a „szabadságot" jelölte meg pozitív tapasztalatként, amivel a világi iskolában találkozott. Elmondásuk szerint ugyanis ott nincs olyan nagy szigorúság, a líceumokban viszont sokszor korlátozva érzik magukat. Ezt a korlátlan szabadságot sokan mégis negatívan értelmezik, hisz a legtöbb esetben ez eredményezi az erkölcstelen életmódot, a káros szenvedélyek kipróbálását, az alkoholfogyasztást, a dohányzást, a kábítószerek kipróbálását. A líceumokban biztonságban érzik magukat az erkölcstelen életmóddal szemben. A gimnazisták véleményét e kérdésben is kikértem, s az eredmény azt mutatta, hogy míg a dohányzás és az alkoholfogyasztás, ha nem is nagymértékben, de jelen van, a kábítószer-fogyasztás megnyugtató eredményeket mutat, miszerint a diákok 90%-a ki sem próbálta a drogokat. Ezeket az adatokat mindenképpen érdekes lenne összehasonlítani a világi iskolák adataival.

A diákok 63%-a semmivel sem érzi magát rosszabb helyzetben világi iskolákban tanuló társainál, 13%-uk vi-

Mi a véleményed, előfordul-e az iskola diákjaival, hogy…? (%)

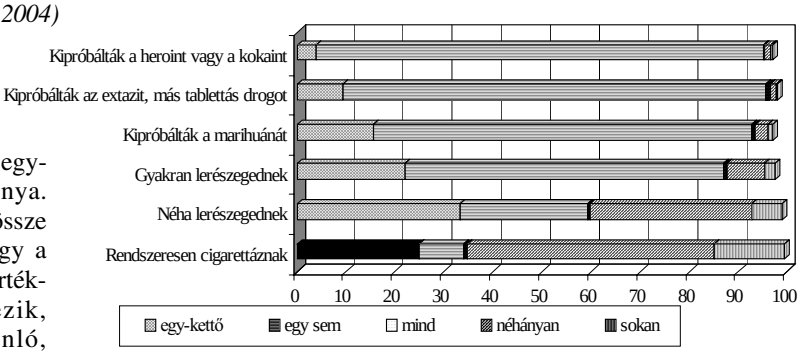

szont nehezményezi, hogy a bentlakás miatt kevesebbet lehet családjával. Legszívesebben iskolájukban a következőkön változtatnának: a megkérdezettek 21%-a azt szeretné, ha minden hétvégén hazautazhatnának, 11% több szabadidőt, 10% a kemény rendszeren enyhítene, viszont 11% teljesen elégedett.

A pozitív és negatív tapasztalatok, a kemény rendszer, a pontosan megszabott munkatempó a kamaszkorban lévő, lázadó fiatalokból igen vegyes érzelmeket vált ki. Sokan azt érzik, korlátozva van az életterük, kimaradnak a családi programokból, eseményekből. Arra a kérdésre: szerinted büszkék-e diáktársaid arra, hogy itt tanulnak? , a megkérdezettek több mint a fele igennel válaszolt.

A kárpátaljai református líceumok alapítói a magas oktatási színvonal és a református szellemiség mellett fontosnak tartották a nemzettudat erősítését is a diákok körében. Az eredményesség mutatói között meghatározó a továbbtanulási arány, ami közel 90%-os, de hogy az itt végzett diákok identitástudatát mennyiben határozta meg, hogy egyházi iskolába jártak, az a diákok meglátása szerint szintén besorolható az eredményesség mutatói közé, ugyanis mindössze 8% szerint nem játszott semmilyen szerepet az érettségizett fiatalok identitástudatában az általuk elvégzett református líceum, 89% szerint hozzájárult valamilyen formában nemzettudatuk erősítéséhez iskolájuk.

Annak ellenére, hogy a református líceumokban szigorúan betartott szabályok szerint folyik az oktatás, a pedagógiai munka, a tanulók mégis nagy számban jelentkeznek a felvételire. Tisztában vannak azzal, hogy ha sikerül bejutniuk, három év kemény munka következik, ami áldozatokkal jár. Ők mégis vállalják, legtöbbjük mások befolyása nélkül, önként dönt, ami bizonyítja, mennyivel ambiciózusabbak a mai fiatalok. Tudják, ez a három év, amit ezeknek az intézményeknek a falai között töltenek, esélyt ad számukra, hogy egzisztenciát teremtsenek.

Molnár Eleonóra

Ritmikai készségfejlesztés az általános iskola alsó tagozatában

Bevezetés

A zenének igen lényeges eleme a ritmus. A ritmus görög eredetű szó, a *rhein* (folyni) igéből származik.

Ritmus: a hangok és hangsúlyok időbeli elosztásának rendje a zenében *(Darvas, 1978, 201)*.

A zeneelméletnek az a része, amely a ritmus jelenségeivel foglalkozik: a *ritmika*.

A készségfejlesztés bizonyos automatizmusok kialakítására irányul. A készségfejlesztés folyamán a zenei jelenség hangzása, neve és jele között kezd kiépülni kapcsolatrendszer, amely két alapvető automatizmussor megteremtésére irányul:

– ***hangzás – név – jel*** (a zenei írás elsajátítása érdekében);

– ***jel – név – hangzás*** (a zenei olvasás elsajátítása érdekében).

A tudatos ritmikai készségfejlesztés alatt elsősorban a ritmus *felismerését*, a tanult ritmusok, ritmusképletek megnevezését, hangoztatását, valamint *lejegyzését*, *olvasását* értjük *(Oroszné Tornyai Lilla, 1998, 78)*.

Ritmusfelismerés. Célja a hangzó ritmus és a neve közötti kapcsolat kiépítése, automatizálása. Ezen a szinten a hangzás – név közötti asszociációs kapcsolat a felismerés és alkalmazás révén erősödik.

Ritmusírás. Célja a ritmus hangzása és a neve között már kialakított kapcsolat mellett a név és a megfelelő jel közötti automatizmus kialakítása. E szint feladatvégzéseiben nem szabad leállni a lejegyzésnél. A pedagógus mindig olvastassa vissza a leírtakat névvel (jel – név – hangzás), és ellenőrizze a lejegyzést úgy, hogy felíratja a táblára a megoldást. Így készíti elő a ritmusolvasást.

Ritmusolvasás. E szint az eddig elsajátított készségek alkalmazását jelenti új feltételekkel. Csak a jel adott. Feladat: a név felidézésével a jel megszólaltatása. Célja a hangzás – név – jel automatizmusának megfordítása. E szint a legnehezebb, legösszetettebb. Eredményt a jó előkészítéstől várhat a pedagógus, vagyis a jel – név – hangzás-t megelőző szintek alapos, következetes, rendszeres gyakorlásától.

1. A ritmikai készségfejlesztés fázisai

1.1. Előkészítés

Az előkészítés feladata az új ismeret tudatosításához szükséges feltételek megteremtése.

Az előkészítést jól begyakorolt dalokon (új és ismételt) végezteti a pedagógus több órán át folyamatosan, de csak néhány percben. Fontos, hogy a tanulók minél több dalban találkozzanak az új ritmuselemmel.

Az előkészítéshez a tanulók bizonyos alapvető ismeretei nélkülözhetetlenek:

– tudjanak énekükhöz egyenletes mozgást végezni (járás, karok lengetése stb.);

– tudják a dalok ritmusát éneklés közben és éneklés nélkül megszólaltatni (belső énekléshez elvont ritmustapsolás);

– tudják egyszerre megszólaltatni az egyenletes lüktetést és a dalok ritmusát (egyenletes lépegetés közben éneklik a dalt, s közben tapsolják a dal ritmusát; csoportmegosztással; ritmushangszerekkel).

A ritmikai elemek megismertetésének logikus sorrendje:

– negyedértékű hangjegy;
– nyolcad pár;
– a negyedértékű szünet;
– félhang érték és szünete;
– egészértékű hang és szünete;
– önálló nyolcad és szünete;
– a szinkópa;
– a nyújtott ritmus;
– az éles ritmus;
– a pontozott félérték és szünete.

A zenei formák közül először ismerjék meg a kettes ütemet, majd a négyest, végül a páratlant, háromnegyedest.

Ismerjék meg az ütemmutató, ütemvonal, záróvonal, ismétlőjel, primo, secondo jelzéseket.

Ismerjék meg a motívum, frázis fogalmát.

E sorrendiség alapján mérheti fel a pedagógus, hogy osztálya milyen ismeretekkel és készségekkel rendelkezik s dönthet arról, hogy mire vállalkozhat a jövőben, figyelembe véve az ének-zene tantárgyprogram követelményeit.

Miután határozott a pedagógus az ismertetésre kerülő ritmikai elemekről, a következő feladata, hogy *dalanyagot gyűjtsön*, amelyre a tanítást, a készségfejlesztést alapozhatja. Nagyon fontos, hogy mindig élő zenéből vonja el az új ritmuselemet, s oda visszahelyezve gyakoroltassa azt. Az elvont gyakorlatok nem nyújtanak élményt, s így megkérdőjelezhető a pedagógus munkájának eredményessége is.

Elvárások a jó példadalt illetően:

– ne szerepeljenek a dalban csak az ismert ritmusjelek, illetve az éppen megismertetni kívánt új;

– az új ritmusjel lehetőleg már a kezdőmotívumban jelenjen meg, előtte a mérőütés értékei (negyedek vagy nyolcadok) szerepeljenek, hogy az új jel értékét ezekhez lehessen viszonyítani.

Miután a pedagógus összeállította a ritmikai ismeretnyújtás és a gyakorlás számára alkalmas dalanyagot, megkezdheti azok hallás utáni tanítását. Ha az osztály hibátlanul énekli már a dalokat, a következő előkészítő feladatokról gondoskodhat:

– énekeljék a dalt mérőütéssel, majd a ritmusát tapsolva is;

– belső éneklés mellett tapsolják a dal ritmusát (ritmuselvonás);

– az egyik csoport énekelje a dalt, a másik a ritmust tapsolja hozzá;

– ének- és ritmuskopogás váltakozása motívumonként vagy dallamsoronként stb.

Ha a pedagógus meggyőződött arról, hogy a fenti előfeltételeket az osztály pontosan teljesíti, megtervezheti a tudatosító órát, amelyen a tanulók megismerik az új ritmikai elemet.

1.2. Tudatosítás

A tudatosítás feladata az új ismeret adása, a hangzás – név – jel összekapcsolása.

A tudatosító órán a pedagógus ne direkt módon közölje az új ismeretet, hanem a tanulókkal együtt fedezzék fel azt. Ennek módszeres lépései a következők:

– a példadal éneklése;

– dalrészlet kiemelése, az új elem megfigyelése, összehasonlítása a mérővel;

– az új ritmuselem felfedezése (a már meglevő hangzáshoz hozzákapcsolják a ritmus nevét, írásjelét);

– a dalrészlet éneklése az új elem megnevezésével;

– az új elem felismerése tanult dalokban.

Ez az egyszeri *ismeret*, amelyet ily módon megszereztek a tanulók, még nem *tudás*. A következő órától megkezdődik a gyakorlási folyamat, amelyet a pedagógus következetesen megtervez.

1.3. Gyakorlás

A zenei készségfejlesztés a gyakorlás időszakában történik (több órán, órarészletként is).

A készségfejlesztés célja: automatizmusok kialakítása.

A harmadik osztály tanulói egy dal ritmusát közösen hangoztatják (2002, Budapesti Kodály Zoltán Ének-Zenei Általános Iskola)

A készségfejlesztés szintjei:

– felismerés;

– írás;

– olvasás.

A *ritmusfelismerés* lépései:

– a dal és szöveg együttes éneklése;

– kiemelés: megfelelő motívum szöveges éneklése;

– a motívum szöveges éneklése és ritmustapsolás mérőhöz viszonyítva;

– elvont ritmus tapsolása mérőhöz viszonyítva;

– ritmusnévvel való megszólaltatás.

A *ritmusírás* lépései:

– a motívum szöveges éneklése és ritmustapsolás (hangzás);

– elvont ritmus tapsolása mérőhöz viszonyítva;

– ritmusnévvel való megszólaltatás (név);

– ritmus leírása (jel).

A *ritmusolvasás* lépései:

– a ritmusképlet áttekintése: ütemmutató, ritmusértékek (jel);

– ritmusolvasás mérővel;

– ritmusnévvel való hangoztatás (név);

– elvont ritmus hangoztatása;

– ritmus hangszeres megszólaltatása (hangzás).

A kialakult automatizmusok didaktikai játékokkal ellenőrizhetők.

2. Ritmikai didaktikai játékok

Ritmuskirakás koron-gokkal, pálcikákkal. Első osztályban alkalmazza a pedagógus, míg a gyerekek zenei íráskészsége nem éri el a megfelelő fokot. Az írással szemben az előnye az, hogy könnyen javíthatók a hibák. Amellett játékos megoldás is, így a tanulók óvodai manipulációs készségszintjéről zökkenőmentes az átmenet az írásbeli munkát is kívánó iskolai foglalkozásokra.

Ritmustelefonálás. Kisebb csoport játszhatja. A tanulók felsorakoznak egymás mögé. A pedagógus az ujja hegyével ütempárnyi ritmust kopog az utolsó gyermek hátán, aki átveszi és továbbadja a következőnek. Miután végigér, a sor elején álló eltapsolja a ritmust. Ha helyes a megoldás, felírja a táblára, és az egész osztály megszólaltatja.

Ritmus-levél. Zeneországból ritmusüzenet érkezik név szerint egy-egy tanulónak. A borítékban két „levél" van. Egy kisebb – ezt kapja a gyermek, és egy nagy, ez felkerül a táblára. A tanuló felolvassa az üzenetet ritmizálva, a többiek ellenőrzik a tábláról.

Játék ritmuskártyákkal. E játék többféleképpen is megvalósítható. Egyik módja, mikor a pedagógus által rövid ideig felmutatott ritmuskártya ritmusát hangoztatják a gyerekek tapsolva vagy ütőhangszerek segítségével. Egy másik változat lényege, hogy a pedagógus által ritmushangszeren megszólaltatott ritmusmotívumot a gyerekek kikeresik a táblán található ritmuskártyák közül, majd azt közösen hangoztatják. Aki elsőként felismerte a ritmust, az jutalmul átveszi a nevelő szerepét, és ő szólaltatja meg a táblán található ritmusmotívumok valamelyikét. Kedvelt játék a *ritmus-vonat*, melynél a pedagógus négy ritmusmotívum-kártyát helyez el a táblán összekeverve, majd a hangszeren megszólaltatja a motívumokat helyes sorrendben. A tanulók sorba rendezik a kártyákat, s a motívumokat összekapcsolva eltapsolják.

Kihagyós játék (ritmus-bújtatás). Az osztály ismert dal ritmusát kopogja vagy tapsolja. Megbeszélt jelre a ritmizálást magukban folytatják, s csak jelre hangoztatják tovább. Fontos, hogy a tanulók a néma ritmizáláskor is elképzeljék az éneket. A pedagógusnak a gyakorlat folyamán végig biztosítania kell a tempótartás végett az egyenletes lüktetést.

Felelgetős játék. Ez a kihagyós játék egyik változata. Az osztályt 2–4 csoportra osztjuk. Meghatározott jel alapján a csoportok felváltva éneklik a dalt és kopogják a ritmusát, vagy csak kopogják a ritmust, vagy dúdolják a dallamot ritmustapsolással stb. A megszólaltatási módo-

kat a pedagógus előre megbeszéli a tanulókkal.

Ritmusjárás, ritmustáncolás. A negyed és a nyolcad értékeknek megfelelően nagyobb-kisebb, illetve hosszabb-rövidebb ideig tartó lépések dalolás közben. Fejlettebb ritmusérzékű tanulók egyenletes lüktetésű járás mellett tapsolhatják a ritmust.

Ritmus-osztinátó („makacs" ritmus). A daloláshoz megadott egy-két ütemnyi ritmusképlet ismételgetése tapsolva vagy kopogva.

Ellenritmus-játék. Az ellenritmus lényege, hogy negyedekre két-két nyolcadot, nyolcadpárokra pedig negyed értéket kell megszólaltatni. Könnyű és rövid dalok énekléséhez is – amelyekben csak ez a két érték szerepel – megszólaltathatjuk az ellenritmust.

Ritmus-kánon. Két csoport egy ütem eltolódással oldja meg úgy, hogy az egyik csoport énekel, a másik csak a ritmust kopogja, vagy mindkét csoport csak a ritmust hangoztatja kánonban.

Összefoglalás

Az iskolai énektanítás egyik alapvető zenei feladata a gyermek ritmuskészségének megalapozása és állandó fejlesztése.

A gyermek első életévétől kezdve a ritmikus történés számtalan formájával találkozik, és maga is cselekvően részt vesz azokban. Mozog, lépeget, táncol stb. Mindezekben gazdag ritmuskészségről tesz tanúbizonyságot. A pedagógus erre az alapra (az iskola előtti években tanult mondókák, játékdalok, ritmikus mozgások stb.) építi a tudatos ritmusképző munkát.

A kezdeti zenei képzet kialakulásában az érzékelés, az észlelés (tudatos megfigyelés), és az érzelem vesz részt aktívan. Tudatosítással a zenei képzet gazdagodik, a hallási képzethez név, jel társul és egy asszociációs kapcsolatrendszer kezd kiépülni: hangzás – név – jel. Az iskolai készségfejlesztés egyik fő feladata az, hogy ezt az asszociációs folyamatot automatizálja mindkét irányban (hangzás – név – jel és jel – név – hangzás). A memória, figyelem, gondolkodás, akarat, fantázia, érzelem nemcsak jelen van, hanem gazdagodik, fejlődik, ha a pedagógus változatos módon és körültekintően végzi a feladatait. A készségfejlesztő feladatok tervezéséhez és megvalósításához szükséges:

– a fejlesztési célnak megfelelő zenei anyag gyűjtése, kiválasztása;

– a készségfejlesztés szintjeinek meghatározása;

– a gyakorlási típusok, a játékos feladatok és a módszerek kiválasztása;

– az osztály általános és aktuális zenei fejlettségének figyelembevétele;

– a feladatvégzések eredményességének reális felmérése;

– a pedagógus kreativitása.

A második osztály tanulói az egyenletes lüktetésű járásra éneklik a dalt (2002)

Irodalomjegyzék

1. Albertné Balogh Márta (1998). *Harmadik daloskönyvem*: Ének-zene 3. osztály számára. Celldömölk: Apáczai Kiadó, 64. o.

2. Albertné Balogh Márta (1998). *Negyedik daloskönyvem*: Ének-zene 4. osztály számára. Celldömölk: Apáczai Kiadó, 72. o.

3. Ádám Jenő (1944). *Módszeres énektanítás*. Budapest: Turul Kiadó, 320. o.

4. Balla Tibor– Mikita István (1997). *Kiegészítő jegyzet az ének-zene alsó tagozatos tanításához*. I. kötet. Debrecen: Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, 117 o.

5. Beyer István (1997). *Zenei nevelés az általános iskola alsó tagozatában*. Győr: Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola, 64 o.

6. Csillagné Gál Judit–Kerecsényi László (1989). *Ének-zenetanítás az alsó tagozatban*. Budapest: Tankönyvkiadó, 112 o.

7. Darvas Gábor (1978). *Zenei zseblexikon*. Debrecen: Zeneműkiadó, 341 o.

8. Kodály Zoltán, Ádám Jenő (1999). *Énekes könyv az 1. osztály számára*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 72 o.

9. Kodály Zoltán– Ádám Jenő (1996). *Énekes könyv a 2. osztály számára*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 72 o.

10. Kodály Zoltán–Ádám Jenő (1994). *Énekes könyv a 3. osztály számára*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 96 o.

11. Kodály Zoltán–Ádám Jenő (1995). *Énekes könyv a 4. osztály számára*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 112 o.

12. Lantos Rezsőné–Lukin Lászlóné (1993). *Ének-zene*: Az általános iskola 1. osztálya számára. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 68 o.

13. Lantos Rezsőné–Lukin Lászlóné (1991). *Ének-zene*: Az általános iskola 2. osztálya számára. Budapest: Tankönyvkiadó, 70 o.

14. Lantos Rezsőné–Lukin Lászlóné (1993). *Ének-zene*: Az általános iskola 3. osztálya számára. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 96 o.

15. Nemzeti Alaptanterv. *Ének-zene* // Magyar Közlöny. ¹91. 1995. 5473–5482 o.

16. Oroszné Tornyai Lilla (1998). *Énektanítói alapismeretek*: Módszertani jegyzet tanító szakos hallgatók számára. Kecskemét: Kecskeméti Tanítóképző Főiskola, 184 o.

17. Pappné Vencsellői Klára (1998). *Segédjegyzet az alsó tagozatos ének-zenei nevelés tervezéséhez.* Debrecen: Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, 94 o.

18. Süle Ferenc (1998). *Első daloskönyvem*. Celldömölk: Apáczai Kiadó, 48 o.

19. Süle Ferenc (1999). *Második daloskönyvem*. Celldömölk: Apáczai Kiadó, 48 o.

20. Tegzes György (1991). *Ének-zene*: Az általános iskola 4. osztálya számára. Budapest: Tankönyvkiadó, 120 o.

Csoóri Zsófia

Van konfliktus az óvodában?

A címben megfogalmazott kérdés költői, hiszen mindenki tudja rá a választ. Ott, ahol emberek vannak, a konfliktus kialakulásának lehetősége nem zárható ki. Az óvoda ráadásul olyan intézmény, ahol több szintéren is felmerülhet a nézetellentét.

A kutatók figyelme évek óta elsősorban a pedagógus–gyerek közötti konfliktusok vizsgálatára irányul, és kevesebb figyelmet szentelnek a pedagógus és a másik pedagógus, a pedagógus és a szülők, valamint a pedagógusok és a fenntartó vagy irányító szervek közötti konfliktusokra. Gyakorló pedagógusok és a szerző is tudja, hogy a felsoroltak közül a legkisebb gondot a gyerekek okozzák. Mivel a tanulmány célja nem oktatáspolitika, hanem konfliktuspedagógia, ezért mégis a gyerekekkel való konfliktuskezelési technikák közül villantunk fel néhányat, pedig a többi terület is megérne némi eszmefuttatást.

A konfliktus fogalma

A konfliktus olyan *ütközés,* amely mögött igények, szándékok, vágyak, törekvések, érdekek, szükségletek, nézetek, vélemények, értékek szembenállása húzódik meg (Szekszárdi, 1995). Igazi összeütközés valójában akkor alakul ki, amikor valamelyik fél számára nem sikerül érdekeit érvényre juttatni. Az óvodában naponta több kisebb-nagyobb ellentét alakul ki a gyerekek között, melyek feloldásában az óvodapedagógusé a vezető szerep. Megjelenik a döntéskényszer, hiszen a csoportban az ott lévő felnőttnek kell az egymás mellett élés erkölcsi normáinak megfelelően irányítani a gyerekek viselkedését, és ha a gyerekek nem találnak megoldást, neki kell „igazságot" hirdetni. A döntésre hat az óvodapedagógus személyisége, beállítódása, habitusa, pedagógiai tapasztalata, aktuális érzelmi hangulata, a szituáció jellegzetessége, a konfliktusban részt vevő gyerekek viselkedése és még sorolhatnánk az összetevőket, ami jelzi, hogy a legapróbb konfliktushelyzet kezelése is milyen sok komponensből áll össze.

Az óvoda konfliktusainak oka

Nincs olyan pedagógiával foglalkozó szakirodalom, amely ne a családot tekintené az első szocializációs színtérnek. A családon belül azonban eltérő kulturális háttérben nevelkednek a gyermekek. A család struktúrája, a szülők iskolai végzettsége, életmódja, életkora, nevelési elvei mellett a testvérek száma, a gyermek testvérek közötti rangsora és még számos tényező következtében nem egyenlő feltételekkel érkeznek a gyermekek a csoportba.

Az óvoda és a szülők közötti konfliktus egyik forrása lehet az esetenként szélsőségesen különböző szokásrendszer. A gyereknek ilyenkor nagyon nehéz a helyzete, hiszen e kettősség számára még nem feldolgozható. Ez a probléma csak az óvodapedagógus és a szülők közös együttműködésével oldható fel.

A szocio-kulturális különbözőségek több nézeteltéréshez vezethetnek a gyerekek között is. Bátran kimondhatjuk, hogy lényegesen nehezíti az óvodapedagógus munkáját, ha nagyon eltérő családi háttérrel rendelkező gyerekek alkotják a csoportot, hiszen a szokásos gyerekek közötti „csetepaté" mellett a szocializációs különbségek is feszültséget okozhatnak. Az óvodának óriási szerepe van a konfliktusok hatásainak csökkentésében. Az óvoda szabályozó jelenléte biztosítja a pozitív szocializációs mintákat, oldja a negatív szerepeket.

A következőkben három olyan módszert vázolok fel, melyek a konfliktusok kezelését segítik és a hagyományos eljárásoktól különböznek.

A Gordon-módszer az óvodában

A gyerek szereti, ha elfogadják viselkedését, de azt is megérti, ha a szülő vagy az óvodapedagógus más magatartást vár el. A gyerek szempontjából az elutasítás is elfogadható, ha a felnőttek viselkedése világos és őszinte. Az őszinteség mellett azonban nagyon fontos, hogy a felnőttek próbáljanak meg a gyerek fejével gondolkodni. Törekedjenek megérteni, mit miért csinál, és ha számukra ez nem megfelelő, ne direkt utasítással, tiltással akarjanak változtatni.

A felnőttek elfogadó viselkedése esetén a gyerek nyitottabbá válik, kialakul az önbecsülése, jobban ki tudja bontakoztatni képességeit. Ez abból fakadhat, hogy érzi a szeretetet, érzi, hogy fontos valaki számára. Elengedhetetlen tehát, hogy a felnőttnek nem elég elfogadnia a gyereket, hanem ezt ki is kell mutatnia.

Az elfogadás kimutatása „be nem avatkozás" révén

A felnőtt ilyenkor engedi a gyereket játszani, tevékenykedni, tenni-venni. Nem szól bele semmibe (természetesen ez nem vonatkozik veszélyhelyzetre), lehetővé teszi, hogy a gyerek saját hibájából tanuljon. Ha a javítás szándékával mégis segít, ez azt eredményezheti, hogy a gyerek eléri ugyan a célt (pl. felépül a homokvár), de a sikert nem érzi magáénak, nem is tud igazán örülni neki.

Az elfogadás kimutatása passzív figyelemmel

A csend egy üzenet, amely azt jelenti, hogy elfogadjuk a gyereket. Engedjük, hogy kibeszélje magát, ami nem csupán egy panaszáradatot jelent, hanem elősegítheti, hogy a gyerek belekezdjen a probléma megoldásába.

Az elfogadás közlése szavakkal

Nyilvánvaló, hogy a passzív figyelem, a csend, a hallgatás csak egy ideig megoldás. Szükség van a beszédre, de nagyon fontos a kommunikáció milyensége. A magasabbrendűségüket demonstráló kommunikáció – amikor utasítást adunk, kioktatunk, fenyegetünk, ítélkezünk, kifigurázzuk a gyereket – meggátolja a párbeszédet („közléssorompók"). Ezek a különféle üzenetek, reakciók a felnőtt és a gyerek közé falat emelnek.

Ezzel szemben az ún. „hívogató" szavak elősegítik, hogy megnyíljon a gyerek. A „mesélj erről", „mondd tovább", „ez érdekes", „szívesen hallanék erről" arra bátorítják a gyereket, hogy beszélni kezdjen, vagy folytassa azt, amit elkezdett. Mindenkit emlékeztet Gordon, hogy a felnőttekhez hasonlóan a gyerekek is szívesen beszélnek, ha van kinek. A beszélgetéssel fűszerezett együttlétek lehetőséget nyújtanak arra, hogy feltáruljon a gyermekben élő probléma, ami esetleg a környezetével konfliktusok kialakulásához vezethet.

A konfliktus „vereségmentes" megoldása

Mi a konfliktusmegoldás vereségmentes módsze-

re? A megoldásnak mindkét fél számára elfogadhatónak kell lennie, hiszen a gyerek jobban motivált az olyan döntés kivitelezésében, melynek születésében részt vett, különösen, ha az ő ötletére épül. A módszer – főleg kezdetben – sok időt kíván, de hosszú távon megszűnik az ellenőrzés, s a számonkérés sem vesz el többé időt. A módszer hat lépése:

1. Tárjuk fel és fogalmazzuk meg a konfliktust (mondjuk ki világosan, hogy egy problémára olyan megoldást keresünk, amely mindenki számára megfelelő, senki sem veszít).

2. Ötletgyűjtés a megoldáshoz (biztassuk a gyerekeket minél több ötlet kigondolására és minden javaslatot jegyezzünk fel úgy, hogy ne rangsoroljunk).

3. A javaslatok mérlegelése, döntés (ekkor már megengedett az értékelés, és a felnőtt is foglaljon állást).

4. Döntés a legelfogadhatóbb megoldás mellett (győződjünk meg róla, hogy a gyerekek is értik, mire kötelezték el magukat).

5. Gyakorlati lebonyolítás (ki kell dolgozni a részleteket).

6. Utólagos értékelés (megvalósítható-e a döntés, kell-e módosítani?).

(Gordon, 1990. 190.p.)

Természetesen nem minden konfliktus esetén kell mind a hat lépést végigzongorázni. Lehet, hogy már menet közben megoldódik a probléma, akár az ötletek összegyűjtésénél vagy a javaslatok mérlegelésénél. Ilyenkor vegyük le a napirendről a témát, kár tovább bonyolítani a dolgot.

Az erőszakmentes kommunikáció

Dr. Marshall Rosenberg klinikai pszichológus mintegy 40 éve dolgozta ki módszerét, az erőszakmentes kommunikációt. A modell célja a nézeteltérések, konfliktusok békés megoldása mellett az együttérzésen alapuló személyek közötti készségek kifejlesztése.

A kapcsolattartás lényege az ún. „zsiráfnyelv". Rosenberg azért ezt az állatot választotta szimbólumként, mert szerinte a kommunikáció csak akkor érhet célt, ha a szeretet vezérli, a szeretet pedig a szívből jön. A zsiráf az az állat, amelynek szíve a legnagyobb az összes szárazföldi élőlény között, akár 13 kilóra is megnő, hogy hosszú, magas nyaka tetején ülő fejéhez a vért eljuttassa. Életmódja példa lehet. A roppant erős állat sohasem bántja a többieket, tehát fizikailag erős, de mégis békességben él. Ellenpárjaként, egymáshoz való viszonyunk példájaként a sakál figurája áll. A bábokkal szemléltetett szituációs játékokban a sakál a tipikus mindennapi kommunikációval olyan helyzetekbe kerül, amikor képtelen megbirkózni a nehézségekkel, önmagával és másokkal is konfliktusba keveredhet. Ezzel szemben a zsiráf az együttérzés játékos szimbólumaként jelenik meg, ami a szemléletváltást reprezentálja.

Az erőszakmentes kommunikáció modellje

Általában az embereket az érzelmeik vezérlik. Ha az elvárásainktól eltérő módon viselkedik valaki, akkor gyakran előfordul, hogy az illetőt neveletlennek, esetleg figyelmetlennek titulálljuk és paranccsal, utasítással arra akarjuk rávenni, hogy változtasson magatartásán. A hatalommal való visszaélés azonban meggátolja a hatékony párbeszédet. Az erőszakmentes kommunikáció modellje szerint sokkal célravezetőbb az ítéletalkotás, a megbélyegzés helyett konkrétan, világosan és őszintén megfogalmazni az igényeinket, és megértéssel fordulnunk a gyerek felé. Arra kell törekednünk, hogy megértsük a tőle jövő információt. Ez lehet, hogy nagyon rejtett, de ki kell deríteni, hogy mit miért csinál, milyen lelki sérülés készteti arra, hogy pl. durva, agresszív legyen.

A zsiráfnyelvben nem elemezzük a gyereket, nem állítunk fel róla diagnózist, vagy mondunk ítéletet. Egy egyszerű megfigyeléssel kezdjük, majd elmondjuk azt, amit érzékszerveinkkel tapasztalunk. Pl. Amikor látom, vagy hallom, hogy te ezt meg ezt teszed (bántod a másikat, vagy csúfolod a lányokat), akkor megfogalmazzuk, hogy mit is érzünk ilyenkor (nagyon boldogtalan vagyok, nekem is olyan rossz, mint akiket bántasz). Ha a problémát megjelöltük, egy kérést intézhetünk a gyerekhez. Ha bánt valami, vagy valami rossz történt veled, ne másokon töltsd ki a dühödet, hanem gyere hozzám és próbáljunk beszélni róla. Ekkor egy nagyon fontos mozzanat következik. Megkérdezzük, mit szeretne ilyenkor a gyerek tőlünk.

A zsiráfnyelvnek ugyanis célja van. Ne azért ne csináljon valamit a gyerek, mert mi ezt megtiltjuk, mert megbüntetjük, hanem azért, mert ez az ő döntése. Fontos beszélgetni a gyerekkel és törekedni arra, hogy megérezzük, mit is akar mondani. Beleérzéssel, empátiával hallgassuk. Azt mondja Rosenberg, éreztetnünk kell a gyerekkel, hogy érzelmileg összekapcsolódtunk, ami a szívünkben van, egymásra talált. A konfliktusmegoldás csak így járhat eredménnyel. Természetesen tudom, hogy ez rengeteg időt vesz igénybe, főleg az esetenkénti hosszú csend miatt, hiszen a gyerekek eleinte nehezen beszélnek arról, ami a szívüket nyomja. Muszáj azonban időt szánni rá, mert ha elérjük, hogy a gyerek megszólaljon, mindig egy-egy szóval többet fog mondani, végül kiderülhet, mi is lehet a konfliktus igazi kiváltója. Nemcsak a felnőtteknek, hanem a kisgyereknek is fontos, hogy meghallgassa valaki a problémáját.

A párbeszéd alatt elengedhetetlen a figyelem, a gyerek érezze, hogy kíváncsiak vagyunk rá, érdekel minket a problémája. Ha beszélgetünk, nagyon fontos, hogy ne egymáshoz beszéljünk, hanem egymással.

Ez az együttérző, aktív meghallgatás és a saját igényeink nyílt és pontos meghatározása az erőszakmentes kommunikáció modelljének két alapköve.

Viselkedésrendezés

„A viselkedésrendezés a rendellenes, rosszul alkalmazkodó viselkedések pozitív irányú megváltoztatásával foglalkozik." (Barnáné Likovszky Márta,1999.11.p.) Ezen elmélet szerint a gyermek normál fejlődése tanulás útján megy végbe, így a jó és a rossz viselkedés is valamilyen következmény. Már a XX. század elején Dewey is különbséget tett az intézményes és a nem intézményes nevelés hatásai között, ami azt eredményezheti, hogy az otthon, az utcán vagy a szomszédságban ellesett rossz viselkedési minták rögzülhetnek.

Az óvodai környezet alkalmas arra, hogy a nem kívánt viselkedést megfelelő példaadással megváltoztathassa. E folyamat sikerének a következő elvek követése jelenti zálogát.

„Itt és most elve"

Az „Itt és most" elve a viselkedésrendezéses modell lényege. Azt jelenti, hogy az óvodában, a jelenben szükséges gondolkodni, az aktuális problémás helyzetet az adott szituációban kell kezelni. Akkor lesz legsikeresebb a nem kívánt viselkedés megváltoztatása, ha az óvodapedagógus azonnal jelzi a gyereknek, hogy mi az, amit rosszul csinált. Ha a séta közben történik valami és azt majd csak a csoportszobában tesszük szóvá, nehezen tudjuk rekonstruálni a helyzetet. Lehet, hogy a gyerek szemetelt, de ez nem is tűnt fel neki, hiszen a szüleitől ezt látta, számára ez a viselkedés a természetes. Az óvodának fontos feladata, hogy a gyermek óvodán kívüli életében megjelenő problémákat kiküszöbölje, esetenként ez csak a szülőkkel történő egyeztetés után lehet sikeres.

A célbavett viselkedés meghatározása

Előfordul, hogy a pedagógusok is különböző módon ítélnek meg adott viselkedést. Ez adódhat különböző értékrendből, habitusból és sok egyéb más tényezőből, hiszen nem vagyunk egyformák. Ennek ellenére elengedhetetlen, hogy legalább az adott csoportban dolgozó felnőttek azonos elvárásokat fogalmazzanak meg, de igazából akkor nőhet a nevelés hatásfoka, ha az egész óvodára érvényes értékeket határozunk meg.

A pozitívumokra való odafigyelés

Azok a gyerekek, akik nem tudnak pozitív viselkedéssel elég figyelmet szerezni maguknak, a negatívumokkal akarnak kitűnni. Ha a pedagógus állandóan figyelmezteti őket, tulajdonképpen nekik kedvez, hiszen elérik céljukat, a középpontba kerülnek. Kísérletben kimutatott tény, hogy ha a pozitív viselkedést emeljük csak ki, tehát csak dicsérünk, csökkenni fog a negatív és nőni a pozitív cselekvés. Ha például azt akarjuk elérni, hogy egy udvari játék után ne legyen piszkos a folyosó, rákiabálhatunk arra, aki nem törli meg a lábát, ezzel ezt a gyerekek megszégyenítjük, a többiek meg félelemből letisztítják a cipőjüket. Ugyanezt az eredményt érhetjük el, ha egy jólnevelt gyereket állítunk előre, és amikor megtörli a cipőjét, hangosan megdicsérjük. Ezután a többieket is, akik szintén megtörlik a cipőiket, hiszen ők is akarnak dicséretet kapni. A folyosó tiszta marad mind a két estben, de a második szituációban a gyerekekben a szabadtéri játék öröme megmarad, míg az előbbinél a megszégyenítés, a veszekedéstől való félelem miatt elillan.

Szerződéskötés elve

A gyerekeket be lehet vonni a problémás esetek megoldásába. Meg kell beszélni velük, hogy mi az amit elvárunk tőlük, mi lesz akkor, ha sikerül úgy viselkedniük, és mi lesz akkor, ha nem. Természetesen a felnőttnek minden áron a megállapodásban foglaltak szerint kell viselkednie, hiszen a gyerekekben nagy törést okozna, ha elveszítené hitelességét. A csoport általában betartja a szerződésben vállaltakat, ha a döntésben ők is részt vettek. Ha nem csak az óvodapedagógus mondja meg mi az elvárás, hanem a gyerekekkel együtt találják ki a szabályokat, akkor szívesen betartják és betartatják egymással a szerződést.

Összegzés

Az óvodának óriási szerepe van a konfliktusok hatásainak csökkentésében. A családok gondjait meg kell ismerni, hiszen az eltérő műveltségi színvonal, a más-más nyelvi kódrendszer, a különböző szocializációs háttér fokozza az óvodában, a csoportban az ellentétek kialakulásának lehetőségét. A konfliktuskezelés palettájáról három modellt vázoltam fel, melyek több vonatkozásban is összecsengenek. Az egyik legfontosabb üzenet, hogy a gyerekeket partnernek tekintik és a konfliktusok feloldásában nekik is nagy szerepet szánnak. Kiderült, hogy a különböző módszerek segítségével csökkenthetjük a konfliktusok számát, ami azt jelenti, hogy valójában úgy kezelhetjük a leghatásosabban a problémás eseteket, ha leszűkítjük kialakulásuk esélyeit.

Természetesen meg kell barátkoznunk azzal a gondolattal, hogy nincsenek ezen a pályán csodaszerek, mindent megoldó módszerek. Az, hogy egy modell mennyire válik be egy meghatározott környezetben, a pedagóguson múlik. Fontos, hogy legyünk nyitottak, ismerjünk meg új eljárásokat és a saját értékrendszerünknek, habitusunknak megfelelőt válasszuk ki, vagy mindegyikből egy kicsit felhasználva, támaszkodva a meglévő tapasztalatainkra alakítsuk ki számunkra a legjobbat.

Lipcsei Imre
Tessedik Sámuel Főiskola, Pedagógiai Főiskolai Kar, Szarvas

Felhasznált irodalom:

Barnáné Likovszky Márta (szerk. 1999): Mindig a gyerekkel van baj? Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest.
Gordon, Thomas (1990): P.E.T. A szülői eredményesség tanulása. Gondolat Kiadó, Budapest.
Gordon, Thomas (1991): T.E.T. A tanári hatékonyság fejlesztése. Gondolat Kiadó, Budapest.
Kozma Tamás (1994): Bevezetés a nevelésszociológiába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
Cseh-Szombathy L. (1979): Családszociológiai problémák és módszerek. Gondolat Kiadó, Budapest.
Rosenberg, Marshall: A szavak ablakok vagy falak. (megrendelhető: SEAL-Hungary Alapítvány. E-mail: hava@emk.hu)
Szőke-Milinte Enikő (2004): Pedagógusok konfliktuskezelési kultúrája. In. Új Pedagógiai Szemle 1.sz.
Szekszárdi Júlia (1995): Utak és módok. In. Pedagógiai kézikönyv a konfliktuskezelésről. Iskolafejlesztési Alapítvány–Magyar ENCORE.
Szekszárdi Júlia (2001): A konfliktus gyakorlata. In. Új Pedagógiai Szemle. 5.sz. 86–102.p.

A válási trauma tükröződése a gyermekrajzokban

A korábbi századokra visszatekintve sok családszociológiai kutatás bizonyítja, hogy a család és mindaz az érték, amit e létforma képvisel – főként a II. világháború után –, igen hirtelen, rohamos és sajnálatos átalakuláson ment keresztül.

A nyugat-európai társadalmakban a család és a családi szerepek értékzavarait leginkább a szabados életstílus és a női emancipáció túlkapásai váltották ki. Az elképesztő válási statisztikát figyelve* könnyedén feledésbe merül az a tény, hogy szinte minden házasság nagy reményekkel, szerelemmel és csodálatos érzelmekkel indul. Aztán eltelik néhány hónap vagy év, és döbbenetes változás következik be. Az emberek többsége a kompromisszumok keresése helyett inkább a válás felé hajlik, és a megromlott házasság felbontásának még akkor sem látja akadályát, ha az gyermeket is érint. Sok esetben a válást azzal szokták szorgalmazni és jóváhagyni, hogy jobb a gyermeknek az egyik szülővel békében élni, mint elnézni, hogy az elmérgesedett, rossz házastársi kapcsolat áldozatává váljék. A gyermeknek azonban mindenképpen megrendül a bizalma, megtörik biztonságérzete, és rendszerint traumás zavarok lépnek fel nála. A súlyos problémákkal való megbirkózás indulatosságban, nyugtalanságban, de akár elzárkózásban és személyiségzavarokban is megnyilvánulhat.

Az első lényeges szocializációs korszak a gyermek életében az óvodáskorra tehető, mivel az érzelmek ekkor jutnak egy magasabb pszichikai szintre. Egyre jobban megfigyelhető lesz a felnőttek iránti ragaszkodás és a szeretet érzése is. Az érzéki öröm helyét a szociális érzelem foglalja el. Nagyban befolyásolja a gyermek további érzelmi világát, hogy milyen mintát lát a családban és mennyire részesült szeretetből (Geréb, 1994). Ha óvodáskorú gyermek szülei válnak el, egész kis lényét az ún. szeparációs félelem tölti be. Ezért fokozottan igényli szülei állandó jelenlétét, s nehezen viseli a megszokott időrendjében történő változásokat. Időszakosan csökken a játék iránti érdeklődése, valamelyest többször agresszív társaival szemben (Cole–Cole,1998). Gyakori jelenség a regresszió, ami a korábbi életkori fázisra jellemző viselkedési minták újraéledésében, a korábbi fejlődési problémák ismételt jelentkezésében nyilvánul meg (Erikson, 2002).

Az óvodáskorúak körében történő kutatás kiváló lehetőséget nyújt a válás okozta traumás zavarok megvilágítására. A gyermek személyiségének belső tartalma jól megfigyelhető a rajzokon, mivel ebben a korban a rajz mint fontos kifejezési forma jelenik meg. A rajzok elkészítése közben feljegyzett viselkedési megnyilvánulások támpontot nyújtanak az elemzés során, ahol fontos tényező az, hogy a gyermek mit szeretne rajzával kifejezni, konzisztens-e a valóság és az ábrázolás viszonya, a valóság vagy a gyerek képzeletében élő vágyak, álmok vetődnek a papírra.

A gyermek viselkedése mellett a szülők, nagyszülők, valamint az óvónők beszámolói értékes információt jelentenek a gyermek lelki világának a feltárásában.

Kutatásom egyik alanya Dóri volt, aki decemberben töltötte be ötödik életévét. Szülei két éve váltak el, a gyermeknek pedig mindössze annyit mondtak, hogy az apának elfogyott a pénze, így el kellett mennie munkát keresni. A kislány jelenleg anyukájával és nagymamájával él. A két szülő között erős rivalizálás figyelhető meg. Ez odáig fajult, hogy az anya lassan már azt is megtiltja az apának, hogy lányát meglátogassa. Az óvónők elmondása alapján nemegyszer fordult elő az az eset, amikor az apa elment az óvoda elé, hogy „meglesse" kislányát játszás közben. Dóri már első látogatásom alkalmával olyannyira megbarátkozott velem, hogy szívesen mesélt családjáról, de legfőképpen édesapjáról. Beszélgetésünk során fény derült arra, mennyire sokat jelentenek számára azok a drága percek, amelyeket nagy ritkán eltölthet apukája oldalán. Egyik alkalommal könnyes szemmel súgta a fülembe, hogy mennyire szomorú azért, mert olyan ritkán találkozik édesapjával. A gyermek nagyon kedves, nyílt és bájos teremtés, aki legtöbbször barátságosan viselkedik társaival. Legkedvesebb játékai közé tartozik a labdázás és a babázás; bizalmasan közölte velem, ha felnőtt lesz, szeretne egy babaüzletet nyitni. Szívesen készített rajzokat, amelyek színesek és érzelemmel teltek voltak. Érdekes módon, legelőször a házszámukat rajzolta le a lapra, ezzel akarta kifejezni, ő minden esetben a valósághű ábrázolásra törekszik. Az ő rajzán is tükröződik a transzparencia, mivel édesanyját a ház elé rajzolta, s nem vette figyelembe azt, hogy az emberek nem átlátszóak. Ezzel együtt emberalakjai aránytalanok a rajzon látható házhoz és naphoz képest. Ha jobban megfigyeljük, akkor szembetűnik, hogy minden alak szoknyát visel, még a férfiak is (a gyermek apukája és nagypapája). A válási trauma nemi identitászavart idézett elő a gyermekben. Dóri világnézetében csupán „nőies" alakok léteznek. Igazából kitől is láthatna férfimintát, mikor egyedül nők veszik körül? A szörnyű helyzet az, hogy még az óvodában sem lát férfi-mintát, azok pedig, akik a televízió képernyőjén jelennek meg, olyan példát nyújtanak, hogyan kell a nehéz helyzeteket erőszakosan megoldani.

A gyermekkorban megélt trauma maga alakítja és torzítja a személyiséget. A sérült gyermeknek újra meg kell tanulnia a környezetéhez való alkalmazkodást, meg kell találnia annak a módját, hogyan őrizze meg biztonságát egy olyan közegben, ahol kiszolgáltatott helyzetbe került.

Berghauer Sándor–
Olasz Emőke

Irodalomjegyzék

1. Cole, Michael – Cole, Sheila R.: *Fejlődéslélektan.* Osiris Kiadó, Budapest, 1998.

2. Erikson, Erik H.: *Gyermekkor és társadalom.* Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

3. Geréb György (szerk.): *Pszichológia.* Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 1994.

4. Herman, J. L.: *Trauma és gyógyulás*. Háttér Kiadó – Kávé Kiadó – NANE Egyesület, Budapest, 2003.

5. Magyar statisztikai zsebkönyv. Budapest, 1999.

6. Molnár V. József (szerk.): *Újraszületőő világ (A kisgyermekek rajzos üzenete)*. Örökség Könyvműhely, Érd, 2001.

7. Morris, Desmond: *Bensőséges kötések*. Háttér Kiadó, Budapest, 2003.

8. www.ukrstat.gov.ua/niistat/operativ/operativ2003/ds/pp/022003.html…

Jegyzet

* Jelenleg Magyarországon évente 25 000 válást regisztrálnak, ezer fennálló házasságra 560 házasságbontás jut. Ukrajna esetében az egy hónapra jutó válások száma meghaladja a 14 000-et – Magyar statisztikai zsebkönyv, Ukrán Statisztikai Hivatal

A közigazgatás reprezentatív építészeti kerete a századordulós Munkácson (1867–1914)

A XIX. század közepétől az első világháborúig terjedő időszakban az életfunkciók differenciáltságának következtében minőségi változás következett be az építészetben. Az építészeti szféra minőségváltozásának okául azok a gazdasági-társadalmi, szellemi-politikai jelenségek szolgáltak, melyek gyökerei a XIX. század általános európai polgáriasodás folyamatából és a kiegyezés nyújtotta lehetőségekből eredtek.

Új feladatként jelentkezett az építészettörténeti előképpel nem rendelkező épületek (parlament, bíróság, bank, tőzsde, kiállítási csarnok, vagy az addig „szalonképtelen" ipari- és raktárépületek, pályaudvarok, vásárcsarnokok, hidak) kivitelezése.

A városrendezések döntő oka a nagyipar fejlődésének következményeként jelentkező urbanizációs folyamat volt. Korszerűbb településlétesítés mellett a meglévők modernizációja is megfigyelhető volt. A korszerűsítés nemritkán egész városnegyedek lebontásával és újraépítésével járt együtt. Városrendezési tervek révén alakultak ki, illetve fejlődtek tovább a közlekedési útvonalak, és a város működését biztosító műszaki infrastrukturális alapháló. Gazdasági vonalon ekkor kezdi el térhódítását a tőkebefektetés új formája, az építési vállalkozás, az ingatlan és épületvásárlás alapját képező bankhitel, a „bérház" és „háziúr" fogalma.

A XIX. század második felében és a századfordulón emelt középületek és bérházak zöme ma is használatban van. Elhelyezkedésük mellett, külső megjelenésükkel, építészeti megoldásukkal (stílusukkal, külső és belső díszítésükkel) sajátos egységet teremtenek adott városszerkezeten belül.

A kiegyezést követően döbbenetes iramban indultak meg az építkezések. A boldog békeidők, a legnagyobb konjunktúra épületvagyona – városházák, színházak, iskolák, bankok épületei, gyártelepek és munkásnegyedek, hidak, közművek, vasúti állomások, a hagyományos városszerkezetet figyelembe vevő új utcasorok – számos esetben alkottak új településszerkezeti formát.

A Trianon előtti Magyarország 1867-től kezdődő és a századforduló után is tartó időszaka az eklektizmus és historizmus építészeti korszaka volt. Ezen „internacionális építészeti stílusok" uralta időintervallum alatt indul meg a tervszerű városrendezésre való törekvés.

Munkácson ilyen jellegű rendelkezések már a XVIII. században is megfigyelhetőek. A viszontagságos múltja által fejlődésében gátolt város tanácsa a XVIII. század második felében bocsátott ki első ízben konkrétan városrendezéssel kapcsolatos rendeletet.

Az 1867. évi kiegyezést követő közigazgatási rendezés számos új közigazgatási épület bővítését vagy építését tette szükségessé. A vállalkozások anyagi hátterét az ország gazdasági fellendülése tette lehetővé, ideológiai töltetét pedig a dualista (kom)pozíció és a millennium közeledte adta. Az építési hullám az első világháborúig tartott.

A millenáris „építkezési hajsza" korában emeltek Munkácson többek között olyan főbb reprezentációs objektumokat, mint a jelenleg is fellelhető, szecessziós stílusú városháza (1903–1904), a királyi járásbíróság eklektikus épülete (1905), a neogót római katolikus templom (1904–1905), historizáló jellegű városi színház (1896–1899), a 11. honvéd- és a cs.k. 65. gyalogezred laktanyái (1885;1893) illetőleg katonai alakulatainak kórházai (1893;1897)), az uradalmi új boltsor (1904) és a XIX. század 80-as éveiben épülő Merkúr-oromzatú Goldstein nyomda.

Városháza

A városház-építés általános európai jellemzői (elhelyezés, az épület nyitottsága, a földszint kereskedelmi hasznosítása) Magyarországon is megfigyelhetőek voltak. Nem véletlen tehát, hogy ezen épületek emelésekor először a historizáló stílusok (neobarokk, neoreneszánsz, neogót stb.), majd a szecesszió került előtérbe.

Munkács első városháza a millenáris „építkezési hajszát" megelőzően, 1810-ben épült. A közigazgatási igények már az 1870-es években túlnőtték az adott városházát, aminek következtében 1878-ban először bővítéssel próbálkoztak eleget tenni az elvárásoknak, majd 1898-ban pályázati kiírást tettek közzé. A felhívásra 12 pályamű érkezett. A m. kir. állami építészeti hivatal, a magyar mérnök- és építészegyesület és a városi építkezési bizottság bírálata alapján ifj. Babula János budapesti műépítész tervét fogadták el. A munkálatokat Bernovics Gusztáv városi mérnök és építészeti tanácsos felügyelte. A kiviteli összeget 200 000 koronában állapították meg. Babula tiszteletdíját 2 800 koronára értékelte a város képviselőtestülete.

A munkácsi városháza

A városháza alapkőletételi ünnepségére 1903. július 23-án került sor olyan prominens személyek részvételével, mint Falkoi Cseh Lajos polgármester, Nedeczey János országgyűlési képviselő, vagy gróf Schönborn Frigyes Károly.

Az 1903–1904 között emelt épület megjelenése tartalmazza a XIII. századi gyökerekkel rendelkező, azonos funkciójú épületek strukturális jegyeit.

A kétszintes városháza leghangsúlyosabb része a hármas tagozódású középrialit (előreugró homlokzatrész). Fő eleme a homlokzat előtti gazdagon tagolt és díszített négyzetes torony. A homlokzatot a teljes magasságát átfogó pilaszterek (falból kiugró pillérek) tagolják. A földszint íves árkádsora és pilaszterei kváderes technikával ágyazódnak be az épület szerkezetébe. A homlokzatot mellvédszerű felfalazás, attika zárja.

Az épület tornyának 1904-ben működésbe helyezett időmérő szerkezete a negyed- és egész órák jelzésekor jelen korban is felváltva szó-

laltatja meg a kisebb és nagyobb harangokat egyaránt.

Királyi járásbíróság

A konszenzusos mechanizmust konszolidáló törvényalkotó munka elsődleges célja az alkotmányos alapokra helyezett modern államberendezés megteremtése volt. A korszerű állami közigazgatás kiépítése a területi (városi és megyei) törvényhatóságok befolyásának visszaszorítása révén valósulhatott csak meg. A helyhatósági önkormányzatok politikai szerepkörének csökkentésére (lásd az 1870. évi XLII., valamit az 1871. évi XVIII. t.c.) döntően hatott azok „nagy befolyása a rendi hatalmi berendezkedés feltételei között".

Királyi járásbíróság

A kiegyezést követő 1869. évi IV. törvénycikk rendelkezése értelmében került sor az igazságszolgáltatás és a közigazgatás elválasztására. Az 1871. évi XXXI. törvény meghatározta azon városok és községek körét, ahol bírósági épület volt építhető.

A kezdeti időszakban az új királyi bíróságok szerény keretek között, a község részéről átengedett helyiségekben, régi kincstári épületekben, esetleg bérelt épületekben nyertek elhelyezést. Jelentős változás állt be a gazdasági fellendülés, valamint a jogi szabályozás reformja következtében.

Az igazságügyi épületek megjelenése egy településen belül emelte a település rangját. A helyi lakosság és a város vezetése számos esetben szorgalmazta a törvénykezési épületek megépítését. A XIX. század végén kialakított, máig is élő városszerkezetben mind a törvényszéki épületek, mind a járásbíróságok elhelyezésére nagy gondot fordítottak. A városközponthoz közel, főforgalmi út mellett, gyakran vasútállomás közelében, önálló telken nyertek elhelyezést.

Adott folyamat hasonló módon játszódott le Munkács esetében is. A cs. kir. vegyes szolgabíróság a Kroó család tulajdonát képező ideiglenes rezidencián, közigazgatási hivatalokkal és a csendőrséggel volt kénytelen osztozni. A törvényszék épületének 1905. évi igénybevételét megelőzően a beregszászi kir. törvényszékhez tartozó járásbíróság sajátságos kálváriát élt meg.

1869–1872 között először a Kossuth Lajos utca egyik vályogházában működött Bozsay Gyula vezetése alatt, majd a Fő utcában található régi sóház szolgált székhelyéül. A 80-as évek folyamán a járásbíróság a Fő utcai emeletes, uradalmi Lövei-lakba költözött. Alkalmazottai között találjuk ekkor: Roskovich János királyi ítélő táblabírót, Cséka Károly járásbírót és négy albírót. Roskovich táblabíró indítványozása és az ügyvédi kar többszöri felterjesztése után a kormány végül beleegyezését adta a megfelelő törvényszéki épület építéséhez. Plósz igazságügyi miniszter engedélye és Jablonszky Ferenc budapesti műépítész 1903-ban benyújtott pályaterve révén 1904 elején kezdetét vehette az Ervin téri építkezés. A munkálatokat Nagy Benő kisvárdai mérnök és építésvezető mellett Virányi Béla m. kir. állami építészmérnök ellenőrizte. Jablonszky díjazása 150 000 koronát tett ki. A törvényszéki épület alapkőletétele 1904. június 29-én, a bíróság alkalmazottai, az ügyvédi kar és a meghívott vendégek körében történt. Annak ellenére, hogy az idegen kőművesek kétszer is több hétig sztrájkba bocsátkoztak, az építkezés viszonylag gyorsan haladt. 1904 őszén a fogda, 1905 áprilisának végén pedig a törvényszéki palota építése fejeződött be. A Csillag vendéglőben szervezett május 14-ei avatási lakomát követően a járásbíróság apparátusa végre beköltözhetett az igazságszolgáltatás újonnan emelt, eklektikus fellegvárába.

Közös katonai laktanya

A katonák beszállásolási módszerének évszázados gyakorlatát húzták keresztül a város elégedetlenkedéseiből és panaszaiból (lopásokból és az ebből adódó kártérítések hiányából stb.) származó ama törekvések, melyek célját a katona-kérdés rendezése jelentette.

Magasabb szintű fórumokon 1845-ben és 1847-ben fogalmazódott meg konkrétan a kaszárnya terve. Tabódy Pál megyefőnök 1854. évi kaszárnyaépítési és a katonaság létszámcsökkentési indítványát Albrecht főherceg anyagi és biztonságpolitikai okokra hivatkozva utasította el.

1869-ben küldöttség képviseletében próbálták szorgalmazni a kormánynál a kaszárnyaépítés tervét. A delegáció missziójának sikertelenségét nem háríthatta el annak ténye sem, hogy a Munkácson állomásozó 65. Lajos Viktor főherceg gyalogezredbeli zászlóalj és tartalékcsapata az Új utcai bérelt kaszárnyában, a 35. honvédzászlóalj a vásártéri uradalmi Vadkan vendéglőből alakított ideiglenes kaszárnyában, az átvonuló katonaság pedig különféle bérelt helyiségekben halmozza a hadvezetés kiadásait.

Az építkezés anyagi keretének biztosítását végül egy gyalogezred és egy pótzászlóalj állandó jellegű állomásoztatása hozta meg. A város és a katonai vezetés között zajló laktanya-elhelyezési vita végét a Beregszászi (Árpád) utca végén kijelölt telek képezte. Az itt épülő katonai laktanya Herzfeld várbeli műszaki százados tervei alapján, Cihlár János városi mérnök vezetése alatt készült el. A katonaság 1885. szeptember 25-én vehette birtokba.

Honvédlaktanya

A 35. un. Beregi honvédzászlóalj elhelyezésének problémája már a közös katonai laktanya építésénél is felmerült. A Munkácsra 1869-ben bevonuló honvédeket előbb a város tulajdonában lévő Nedeczey-féle házban szállásolták el, majd (a zászlóalj bővülése révén) az uradalomtól bérelt, a vásártéren álló Vadkan vendéglőt alakították át ideiglenes laktanyává. A hivatali ügyek irodahelységéül a Szarvas szállodát használták.

A hadvezetés részéről érkező, az őszi hadgyakorlatok alkalmával indokolt barakképítési javaslatot a városi tanács 1886-ban, a közös kaszárnya üres helységeire utalva védte ki.

Az 1888-ban újonnan felmerülő kérdés rendezését a városi képviselőtestület még mindig idő előttinek találta. Stőger Henrik alezredes állandó laktanya-építési tervének kivitelezésében (melyet az 1894-ig Munkácson állomásozó honvédség tett megalapozottá) csak a honvédelmi minisztérium 1889. évi 2 330 sz. rendelete jelentett áttörést.

A város végül két laktanya építését határozta el. Az építési munkálatok befejezésének végső időpontjául az 1895-ös évet jelölték ki. A honvédelmi minisztériumtól a tervek és a költségvetés elkészítésében kért a városvezetés segítséget.

Honvédlaktanya

Az Adler Károly által kidolgozott 242 596 forintos költségtervezetet a későbbiek folyamán 177 000 forintra módosították.

1892-ben a város a párkányi illetőségű Grünwald Testvérek építőipari céggel kötött megállapodás értelmében az építési munkálatok befejezésének határidejét 1893. szeptember 1-ben szabta meg, amit az adott építővállalat határidőre teljesített is. A honvédek még 1893 nyarán birtokba vehették a laktanyát.

Magyar királyi posta- és távíróhivatal

A Magyar Királyi Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium 1881. szeptember 21-én kiadott 28511. sz. rendeletével vonta állami felügyelet alá a kassai postaigazgatósághoz tartozó Bereg megye (addig városi kezelés alatt álló) munkácsi postahivatalát. A posta alapítási időpontját Lehoczky Tivadar két dátummal is jelöli: 1783, illetve 1787. A „rendes" postaállomás első postamestereként azonban mindkét esetben Nizsalkovics Józsefet említi.

A postahivatal a XX. századig nem rendelkezett különálló épülettel. Ideiglenes helyiségei közül az egykori Magyar Király szálló helyén álló épület és a Komjáthy-kúria említhető meg. 1860 után a Vízi utcai Bősz- (később Kroó-Szender-féle) házban székelt (az 1864-től hivatalban lévő) Klinkárt (Klinkhárt) Frigyes irányítása alatt. 1873-tól Henrik (Heinrich) Ignác postamester az uradalomtól bérelt Ervin utcai épület (egykori uradalmi, majd cs. kir. járásbírósági börtön) helyiségeibe helyezte át. A hivatal elhelyezésének kérdése 1902-ben rendeződött véglegesen.

A minisztérium 1881. évi rendelete révén a kinevezett állami postatisztek munkakörének miliőjét ugyanazon épület szolgáltatta 1902 októberéig, amikor is az uradalom a kiterjedtebb közlekedési viszonyoknak megfelelő emeletes postaépületet emelt a már ismert Ervin utcai postahivatal szomszédságában. A kincstárral kötött húszéves bérleti szerződés 1922-ig garantálta volna a postaszolgálat zavartalan működését.

A postahivatal 1000 forintig terjedő hagyományos és 500 forintig terjedő távirati utalvány fölvételére, illetőleg kifizetésére, valamint 500 forint értékben terhelt utánvételes küldemények közvetítésére vonatkozó felhatalmazással rendelkezett. Ugyanakkor budapesti és bécsi illetőségű, 500 forintos limitértékben meghatározott hagyományos utalványokat is felvehetett. A posta a századfordulón 200 000-250 000 forintnyi pénzt kezelt.

A hírközlési viszonyok fejlettségi szintugrását jelentette a debreceni távírdai igazgatósághoz közvetve tartozó település távíróvezetékének lefektetése 1868-ban. Bővítésére 1874-ben, a Munkács–Sztrij távírdai vonal kiépítésével került sor.

A fent vázolt állami és közhivatalokon kívül Munkácson székelt a „rutén akciót" irányító Magyar Kir. Földművelésügyi Minisztérium Hegyvidéki Kirendeltsége, a Magyar Kir. Adóhivatal (Inspectorat), 1859-től a Magyar Kir. Közjegyzőség, a Munkácsi Járás Szolgabírói Hivatala, a Magyar Kir. Csendőrségi Szakaszparancsnokság, Magyar Kir. Pénzügyőrségi Biztosság, a Magyar Kir. Felmérési Felügyelőség, Magyar Kir. Határrendőrség, Telekkönyvi Hatóság, Erdészeti Gondnokság, valamint a Szernyei Vízrendező, Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat.

Munkács fejlődéstörténete nem tért el az általános városevolúciós folyamattól. A mind vallási, mind etnikai tekintetben heterogén város ki tudta használni a kiegyezés kínálta tőkés fejlődés lehetőségeit.

A feudális viszonyok hanyatlásának „globális" tényezői, a XIX. századi településkonglomerátum központi részének intenzív urbanizálódását eredményezte. A városfejlődés territoriális bővülése déli irányban zajlott.

A XX. század elején felgyorsult a terület urbanizációja. A városi övezetesség kialakításában döntő szerepet kapott a vasút. A beépített városrészek peremén lefektetett vasúti útvonal határt képezett a városmag és azon szabad földterületek között, melyeken a későbbiekben a város ipari övezete alakult ki.

A boldog békeidők korszaka olyan vívmányokat hozott (lásd az 1886-ban épült Munkácson áthaladó Budapest–Kassa–Lemberg vasútvonal), és olyan gazdasági stabilizációt teremtett mezőgazdaság és ipar terén, melyre a XX. század későbbi viharos korszakait követő nyugalmi állapotban sem volt többé példa.

Szemák Mária

Felhasznált irodalom

FABÓ BEÁTA: ***Építkezés a reprezentáció szolgálatában: középületek és terek,*** Gyáni Gábor (szerk.): Az egyesített főváros. Pest, Buda, Óbuda, Városháza, 1998.

GYÁNI GÁBOR: ***Az egyesített főváros nagyvárossá fejlődése,*** Gyáni Gábor (szerk.): Az egyesített főváros. Pest, Buda, Óbuda, Városháza, 1998.

LANTOS PÉTER: ***Vészharang a historizmus épületei fölött,*** Historizmus és szecesszió– az építtetett környezet védelme c. konferencia, Budapest, 1995.

LEHOCZKY TIVADAR: ***Munkács város új monográfiája,*** Ungvár, 1998.

MERÉNYI FERENC: ***Historizmus és szecesszió, 1850–1914. A XIX. század és a századforduló építésének néhány sajátosságáról,*** Historizmus és szecesszió– az építtetett környezet védelme c. konferencia, Budapest, 1995.

NÁDAS PÉTER, BENEDEK BÉLÁNÉ: ***A bírósági épületek története,*** Historizmus és szecesszió–az építtetett környezet védelme c. konferencia, Budapest, 1995.

NÉMETH ADÉL: ***Kárpátalja***, Panoráma, h.n., 2000.

DR. PETRAVICH ANDRÁS: ***Város- és megyeházák a dualizmus korában,*** Historizmus és szecesszió– az építtetett környezet védelme c. konferencia, Budapest, 1995.

SZLIVKA JÓZSEF: ***Mozaikkockák Munkács építészettörténetéből***, Műemlékvédelem, 1991, xxxv. évf., 3.szám.

Ukrán népszokások, hagyományok

Kárpátalja soknemzetiségű vidék. Itt a különböző népek, nemzetek évszázadokon át éltek – s élnek ma is – barátságban, egyetértésben. Mindenki tiszteli a másik nemzetiség vallási ünnepeit, hagyományait. Iskoláinkban a tanulókkal is megismertetjük ezeket az apáról fiúra szálló szokásokat. Ezúttal az ukrán karácsonyi és a húsvéti ünnepkört mutatjuk be.

Karácsony ünnepe az ukránok körében

Ukrajnában a karácsony a legnagyobb, legfontosabb családi, polgári és vallási ünnep a téli ünnepek sorában, ami a mai napig megmaradt. A téli ünnepek és szertartások teljes láncfüzért alkotnak. Az ünnepléssorozat december első napjaiban kezdődik (András-nap – Андрія, Katalin-nap – Катерини, szenteste – Святий Вечір, László-nap – Василя, vízkereszt – Водохреща), s folyamatosan, megszakítás nélkül egészen január közepéig tart.

A karácsony különösen gazdag, vidám, örömteljes és nagy ünnep. A többi ünneptől szertartásaiban, gazdag folklórhagyományaiban és az ókori kultúra elemeinek megőrzésében különbözik.

A karácsonyi előkészületek alatt minden család legfontosabb feladata az volt, hogy méltóképpen felkészítse önmagát, saját lelkét, házát és háztáji gazdaságát erre a jelentős ünnepre.

A gazdasszony már hajnalban nekifogott a munkának. Az első mágikus cselekedet az új tűz meggyújtása volt. A felkelő nap elé állva háromszor keresztet vetett s meggyújtott 12 hasáb fát, amit 12 napig szárított a szentképek alatt. Ameddig a gazdasszony a kemence mellett sürgölődött, az alatt az idő alatt a gazda az udvaron tevékenykedett, gondosan és szeretettel járta körül a jószágot. A mai Ukrajnában a fent leírt szertartás már elmaradt, de még ma is sokan hisznek abban a régi hiedelemben, mely szerint karácsony éjszakáján az állatok emberi nyelven beszélgetnek Istennel. Hogy ne panaszkodjanak, a gazda igyekezett nekik hízelegni.

A hívő keresztények ma is betartják, hogy ezen a napon nem reggeliznek és nem ebédelnek.

Mikor lenyugvóban van a nap, a gazda bevisz a házba egy feldíszített kéve rozst – *Diduch* (Дідух) és a sarokba a szentképek alá teszi, amit ukránul *покут*-nak hívnak. Ez jelképesen azt jelenti, hogy a házba megérkezett az ünnep. *Diduchhal* együtt szénát is hoznak be, az abrosz alá terítik és az asztal alá szórják. A következő mágikus cselekvést a gyerekek végzik: ugrálnak a szénán, bőgnek, nyerítenek, kotkodácsolnak, hogy bő termés legyen és szaporodjon a jószág. Az asztal lábát erősen összekötik lánccal vagy kötéllel, hogy összetartó legyen a család. A szenteste szertartásaiban jelentős szerepet töltött be a vas, ami megvéd az ártó szellemektől (az asztal alá baltát, fűrészt, kaszát…stb. tettek). Napjainkban ez már csak a hagyományőrző családokban maradt meg. Az asztal négy sarkára fokhagymát helyeznek, ami elriasztja a rossz szellemeket, egymásra tesznek két fonott kalácsot – *Василі* (ezek László-napig az asztalon maradnak), sót és egy nagy viaszgyertyát.

Mikor megjelenik az első csillag, akkor ülnek le a szentesti vacsorához. Az ukránok hisznek abban, hogy erre a vacsorára a halott rokonok is visszajönnek, hogy együtt legyenek az élőkkel. Az élők, emlékezve az elhunytakra, az ablakpárkányra készítenek számukra vacsorát. Vacsora után nem szabad leszedni az asztalt, rajta marad az étel, a mosatlan tálak, tányérok, kanalak, mert a hiedelem szerint a halott rokonok eljönnek éjjel a szent vacsorára.

A szertartás legfontosabb szentesti hagyományos étele – szerte Ukrajnában – *kutjá* (кутя), ami főtt búza mézzel, mákkal vagy másként ízesítve. Az ukránoknál a búza az örökkévalóság szimbóluma, a méz szimbolizálja a gazdagságot és az egészséget. A *kutjá* – maga a karácsonyi ünnepek sajátos szimbóluma.

A közös imádság után a család legidősebb tagja elsőnek szed ebből az ételből, és az Istenhez fohászkodik: adja a jó Isten, hogy jövőre is mindannyian együtt ünnepelhessenek ennél az asztalnál.

Régen a gazdák feldobtak egy kanál *kutját* a plafonra, és így jósoltak, hogy milyen lesz a következő év termése, fog-e szaporodni a jószág, jól fognake tojni a tyúkok.

Csak a *kutja* után lehet hozzáfogni a többi étel fogyasztásához. Többnyire ez krumplis, káposztás derelye (вареники), sovány töltött káposzta, gombamártás, hal, uzvár (узвар; aszalt gyümölcsökből készült kompót)került az asztalra. Szentestére Ukrajnában 12 fogásból álló sovány ételt készítettek, és napjainkban is igyekeznek ennyit az asztalra tenni. A szent vacsora után a gazdák szintén jósoltak, mert kíváncsiak voltak arra, hogy mit fog hozni az eljövendő év.

Helyenként még mindig fenntartják azt a tradíciót, hogy a gyerekek vacsorát visznek a közeli rokonoknak, keresztszülőknek, akik viszonozzák ezt a gesztust, és szintén vacsorát küldenek a szüleiknek. Ez a fajta vacsoracsere megerősíti a családok között lévő rokoni viszonyt, tiszteletet, barátságot, bőkezűséget jelképez.

A hosszú szent vacsora után minden keresztény ukrán házban halkan megszólal a kántálás (коляда). Ez azonban Ukrajna nem minden tájegységére jellemző. Kárpátalján például karácsony első napján járnak kántálni, a kántálás egészen vízkeresztig tart. Kántálás után nem maradhat el a kántálók részéről a jókívánság – віншування:

Віншую Вам щастям, здоров'ям, ці свята проводжати і других дочекати на многая і благая літа…

Христос рождається!

Славімо Його!

Ukrán húsvéti népszokások

A természet felébredésével együtt a hosszú téli álom után Ukrajnában megkezdődik a tavaszi ünnepségek néphagyományainak teljes ciklusa, amely kapcsolatos az ókori mítoszokkal és hiedelmekkel, s amelyet énekek, játékok és körtáncok kísérnek. A tavasz legnagyobb ünnepe, természetesen, a húsvét – Jézus Krisztus, Isten fiának feltámadása. Méltóan csak úgy lehet felkészülni a húsvétra, ha végigkövetünk bizonyos fizikai és lelki megtisztulást. A fizikai – a húsvét előtti 40 napos böjtöt jelenti, a lelki – az elmélkedést. A lelki megtisztuláshoz tartozik még a húsvét előtti gyónás, ami nagycsütörtökön zajlik le.

A húsvét szimbolizálja az élet diadalát, a nagycsütörtök pedig a tisztaság megvédésének napja a sötét erőktől. Nagycsütörtökön Istent várták vendégségbe, és hitték, hogy csak azt a házat tisztítja meg a bűnöktől, ahol az emberek átmennek a lelki és testi megtisztuláson.

A nagyböjt hagyománya Ukrajnában napjainkig megmaradt, főleg azokban a városokban és falvakban, ahol folyamatosan funkcionált a templom, de maga a böjt már nem olyan szigorú, mint régen.

A fűzfaág szentelése egyike a húsvéti hagyományos előkészületnek. A keleti szlávok régóta hisznek a fűzfa gyógyító erejében. Hozzá lehet fűzni, hogy a fűzfa – egyike az ukrán szimbólumoknak, amit sok ukrán ének és közmondás is alátámaszt: „Без верби та калини нема України". A virágzó fűzfának az ünnepe a húsvét előtti utolsó vasárnapon van. Ezen a napon megszentelik a templomban az előre levágott fűzfaágakat.

Régen a gazdák– hazajövet a szentelt fűzfával a templomból– elültettek néhány ágat a mezőjükön vagy a kertjükben, a maradékot pedig az otthonukba vitték, és a szentképek alá tették – *на покуті*.

Szerte Ukrajnában mai napig megmaradt a fűzfaágakkal verés szimbólikus szokása. Közben a másiknak egészséget, jólétet kívántak, és hittek az élő fűzfa csodatevő erejében:

Не я б'ю – верба б'є,
Не будь сонливий,
До роботи лінивий,
Будь здоров, як вода,
Рости, як верба.
Így is szóltak egymáshoz:
Не я б'ю – верба б'є,
За тиждень Великдень,
Недалечко червоне яєчко!

A szentelt fűzfaágakat egész éven keresztül őrizték, és gyermekbetegségek ellenszereként használták. A hosszú tél után először a legelőre is fűzfaággal hajtották ki a teheneket. A hiedelmek szerint az elültetett szentelt fűzfaág bárhol megfogan.

A húsvéti szertartásos ételek elkészítését Ukrajnában nagycsütörtökön kezdték el. Ezen a napon malacot szúrtak le. Nagypénteken pászkát sütöttek, és nagyszombaton festették a hímestojásokat. A hímestojásokat a pászkával együtt vitték szentelni. A kosárba ezen kívül még szalonnát, tojást, sült malacot tormával, kolbászt, sonkát, vajat, sót és mákot tettek.

Ukrajnában a pászka megszentelése után a gazdák nem mentek be azonnal a házba, hanem bejárták az egész portát és szentelt sót hintettek szét, hogy „elhajtsák a rossz szellemeket". Csak ezek után ment be a házba asztalt teríteni a gazdasszony, a gazda pedig a kosárral az ólba tért be, hogy köszöntse és megetesse szentelt pászkával a háziállatokat.

Húsvét másodnapján a gyerekek, többnyire kisfiúk, húsvéti verseket mondtak a keresztszülőknek vagy más közeli rokonnak. A felköszöntésért a gyerekek hímes tojást kaptak a gazdasszonytól, a gazdától pedig pénzt. Napjainkban csak néhol tartják be ezt a szokást.

A hímes tojás minden élet kezdetének és Krisztus feltámadásának szimbóluma. A kereszténység előtti világban az emberek a napot egy mesebeli madárnak képzelték el. A fény ellenségei, a rossz szellemek megölhették a madarat, de az mindig érkezett letenni egy tojást, amelyből az új nap született.

Az életet, ami a tojásban volt, meg kellett védeni a rossz szellemektől, ezért a tojás vékony héját festékkel vonták be és különböző jelekkel – szimbólumokkal – látták el. Ezt húsvéti hímes tojásoknak nevezik, vagyis ukránul *писанками, крашанками, мальованками, дряпанками* (ez esetben a tojáshéról lekapart festék csipkeszerű fehér (marásos) mintát képez). A tojásfestéshez különböző növények főzetét használták. A színeknek sajátos jelentőségük volt: a piros – az élet örömét; a sárga – a holdat, a csillagot, a termést; az égszínkék – az egészséget; a zöld – a természet feltámadását; a fekete fehérrel — a szellemek tiszteletét jelképezte.

A hímes tojás díszítése hosszas és bonyolult fejlődésen ment keresztül, kezdve az ősi jelekkel, jelképekkel, amelyeknek volt némi titokzatos, mágikus mondanivalójuk, egészen a modern dekoratív ábrázolásmódig. A Kárpátok régiója – Huculföld, Bukovina, Pokuttya, a lemkek, bojkok lakta tájegységek– ukrán hímes tojásainak a díszítése sajátos. Páratlan szépségűek, a dekoratív motívumok és a színek gazdasága, a minták kompozíciós rendszerének a befejezettsége jellemzi őket.

Ezelőtt a hímes tojásokat húsvéttól húsvétig megtartották, gonosztól óvó, gyógyító, szerencsétlenséget elhárító adottságokat tulajdonítva nekik. Manapság csak mint dísztárgyakat, értékes miniatűr festészetként, a népművészet remekműveiként tisztelik.

Íme az ukrán gyerekek néhány régi kedvenc játéka hímes tojásokkal.

„Блудька". A földre tesznek egy hímes tojást, a játékosnak bekötik a szemét, háromszor megforgatják maga körül. Aztán a játékos megpróbálja megtalálni a kezével a hímes tojást. Ha sikerült – az övé volt a hímes tojás.

„Втрапка". A játékost elvitték messzire a hímes tojástól, és ő, sapkával eltakarva az arcát, próbálkozott megtalálni azt.

„Битки". A játékosok egymást ütögették a hímes tojásokkal. Az ép tojásnak a gazdája nyert.

„Півники". A hímes tojásokat a dombról görgették. Gyakran lefolyókat is használtak. A játék célja eltalálni egymás hímes tojását. Aki a legtöbb hímes tojást találja el, az a győztes, vagyis azt neveznek ki „півником" – vezérnek. A játék végén neki lesz a legtöbb hímes tojása, mivel ahány tojást eltalál valaki, az mind az övé, de ha nem találja el, akkor a sajátját is otthagyja a játékmezőn a többi játékosnak.

„Укидка". Két hímes tojást tettek le egymás mellé. A játékosnak a harmadikkal el kellett törni azt a két tojást.

Felhasznált irodalom

1.Воропай Олекса. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Т.1. – К.: Оберіг, 1991.

2. Килимник Степан. Український рік у народних звичаях в історичному осмисленні. Кн.1.– К.: АТ „Обереги",1994.

3. Смоляк О. С. Українське народознавство. 2 клас. Посібник для вчителя. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1996.

4. Соломченко О.Г. Писанки Українських Карпат. – Ужгород: Карпати, 2002.

5. Стефанюк О.С. Практичне народознавство. – Харків: ББН, 2002.

Koljádzsin Natália,
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára

Kérdőív a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség KÖZOKTATÁS című pedagóguslapjához

1. Milyen rendszerességgel olvassa a Közoktatást?
a) valamennyi számát elolvasom ☐
b) alkalmanként ☐
c) soha nem olvasom ☐

2. Milyen témájú írások érdeklik elsősorban?
a) Neveléstörténeti ☐
b) Neveléselméleti ☐
c) Módszertani ☐
d) Tapasztalatcsere ☐
e) Társadalomtudományi ☐
f) Oktatással kapcsolatos hírek, események ☐
g)Egyéb, éspedig.....

3. Szerzőként szerepelne-e a lapban?
a) igen ☐
b) nem ☐

4. Ha igen, milyen témáról írna?
.....
.....
.....
.....

5. Eddig térítésmentesen jutott a laphoz, melynek önköltsége 2 hr. Mennyi lenne az az összeg, amennyit Ön áldozna egy lapszámért?
a) 0,80 ☐
b) 1,00 ☐
c) 1,50 ☐
d) 2,00 ☐
e) egyéb…….....

A kitöltött kérdőívet kérjük eljuttatni a KMPSZ irodájába!

Keresztrejtvény

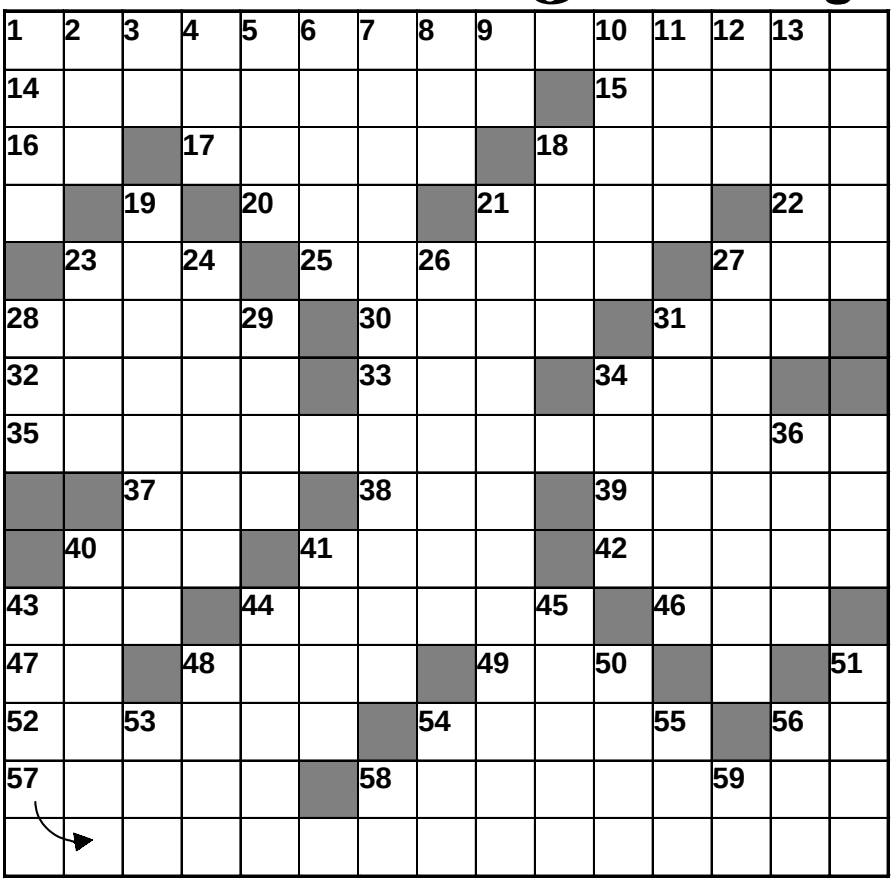

Az ábra vízsz.1., függ.7., vízsz. 35., 42. és függ. 43. soraiban Weöres Sándor Ének a határtalanról című versének négy sora fejthető meg.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (Zárt betűk: N,Ü). 14. Elkülönítő. 15. A Bolero zeneszerzője. 16. Szőlőszem! 17. A Józan ész szerzője (Thomas,1737–1809). 18. Szándékos. 20. Egynemű előtag! 21. Megszólítás. 22. Személyed. 23. Kasáló, mező. 25. Pontosan oly módon. 27. Fanyar erdei gyümölcs. 28. Hallássérült. 30. Anikó bemutatása (két szó). 31. Félig mester! 32. Magánszám. 33. Szörpkínálat része! 34. Becézett Robert. **35. Az idézet harmadik sorának kezdete (Zárt betűk: T,T,L).** 37. Becézett női név. 38. … Angeles; USA-város. 39. Keleti női név. 40. Anyagi veszteség. 41. Házasságkötés. **42. Az idézet harmadik sorának folytatása.** 43. Vízben tisztít. 44. Értékmérőként és csereértékként használt fém vagy papír eszközük. 46. Az oxigén és az einsteinium vegyjele. 47. Megszólítás. 48. …-leng; tétlenkedik. 49. Kipling fekete kobrája. 52. Lhasszában élő. 54. Olasz vulkán. 56. Az udvarra. 57. Névelős szaglószerv. 58. Vegyi folyamat sebességének megváltoztatása.

FÜGGŐLEGES: 1. Balti nép. 2. Kelmét készít. 3. Vezetni kezd! 4. Hasonlító szó. 5. Honvédezredes a szabadságharcban (Sándor, 1817–1866). 6. Poharát kiivá. **7. Az idézet második sora.** 8. Penge vágórésze. 9. Paripa. 10. A sajátját önzőn féltő. 11. Szemcsés gabonaőrlemény, gríz. 12. Lucien húga Balzac Elveszett illúziók c. regényében. 13. Egyetem vezetője. 18. Kövér, pufók. 19. Pazarlás. 21. Ilyen nap a vasárnap is. 23. Gabonanövény. 24. Füzet jegyzeteivel betelik. 26. Ciprusi királyfi, Pügmalión fia; anyja az a szobor volt, amelyet apja faragott. 27. Gyorsan. 28. Melissa nincs nélküle! 29. Mózes könyvei. 31. Bikaviadal résztvevője. 34. Fegyvert használ ellene, népiesen. 36. Cseh festő (Mikolás, 1852–1913). 40. Jégen csúszkáló (szleng). 41. Idősebb nő megszólítása. **43. Az idézet negyedik sora (Zárt betűk: T,L).** 44. Női név. 45. Ázsiai nép tagja. 48. Idea, ötlet. 50. Piramis. 51. Helység a huszti járásban. 53. Bomlani kezd! 54. Szilaj. 55. Éltető folyadék. 56. Gyötrelem. 58. Kairó határai! 59. Hazánk része!

KÖZOKTATÁS

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja

Főszerkesztő: Kovácsné Marton Erzsébet

A szerkesztőbizottság: Benedek Imre, Gönczy Sándor, Gulácsy Géza, Riskó Márta, Simon Bálint

Tördelőszerkesztő: Fábián Zoltán

Kiadja a KMPSZ megbízásából a PoliPrint Kft. 88000 Ungvár, Turgenyev u. 2.

Felelős kiadó: Orosz Ildikó

Fotók, illusztrációk: Kárpátinfo sajtószolgálata

Lapengedély száma: 3T N 5, **Példányszám:** 3000

Levelezési cím: 90200 Beregszász, O. Kobiljanszka u. 17. Tel.: (8-2-41)-2-37-47

web: www.kmpsz.org.ua **e-mail:** kmpsz@bereg.uzhgorod.ua

Megjelenik az ILLYÉS KÖZALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

A KMPSZ terjesztésében ingyen jut el a pedagógusokhoz

A szerkesztőség nem feltétlenül ért egyet a lapban megjelenő szerzői véleményekkel. A publikációkban közölt tényekért minden esetben a szerző viseli a felelősséget. A beérkező kéziratok közlésének és szerkesztésének jogát fenntartjuk, visszaküldésüket nem vállaljuk.